

SZABAD EGYHÁZ A SZABAD ÁLLAMBAN

AZ EÖTVÖS KÁROLY INTÉZET KONFERENCIÁJA

BUDAPEST, 2014. OKTÓBER 3.

VITAINDÍTÓ IRAT

EÖTVÖS KÁROLY INTÉZET

E vitairatban az egyház fogalmán a vallásgyakorláshoz kötődő, az állam által önálló jogalanyként elismert szerveződést értjük – függetlenül attól, hogy a hatályos Alaptörvény és egyháztörvény milyen megnevezéseket alkalmaz a vallási szerveződésekre.

A Nemzeti Együttműködés Rendszere, gyakran keverve a pogány és keresztény mitologikus elemeket, szakított az állami semlegesség eszményével, Alaptörvényének több rendelkezése pedig valamiféle eltorzított keresztény ideológiát juttat kifejezésre. A NER nem elégedett meg azzal, hogy az általa kedvezményezett világnézetet értékesebbnek nyilvánítja másoknál, de szisztematikusan fellép minden autonómia, így az egyházi ellen is. A parlament nem csupán megfosztotta az egyházak mindegyikét az alanyi jogon élvezett egyházi jogállástól, de jogi elismerésüket egyenesen politikai kegygé tette. Az elmúlt hónapok alkotmánybírói és strasbourgi döntései világossá tették azt, ami egyébként is köztudott volt, hogy a kormányzati akarat nem valósítható meg a vallásszabadság sérelme nélkül. Bár az alkotmányossági hibákat a parlament az Alaptörvény és az egyháztörvény többszöri módosításával elföldni igyekezett, a hatályos szabályozás továbbra sem felel meg az állami semlegesség alapelvéből és a vallásszabadságból eredő követelményeknek. Az alaptörvényi és törvényi rendelkezéseket ezért az alábbi követelmények tiszteletben tartásával meg kell változtatni.

1. A személyiség egészét átfogó világnézeti és vallásos meggyőződéshez kapcsolódó szervezések megkülönböztetés nélkül tarthatnak igényt arra, hogy az állam önálló jogalanyként ismerje el őket. Az egyház mint jogi kategória a vallás gyakorlásának államilag elismert szervezeti formája.

A lelkiismereti és vallásszabadság minden embert megillető alapjog. Az egyéni szabadság mellett e jog integráns része az is, hogy az egyén a kultúrszabadság keretében, sőt azon túl is, másokkal együtt szabadon és nyilvánosan gyakorolhassa jogát. A vallásszabadság teljes érvényesüléséhez tehát nélkülözhetetlen a közösségi vallásgyakorlás joga, a vallási közösségek szerveződésének és működésének szabadsága. Az államnak ugyanakkor nem elegendő tiszteletben tartania a vallási közösségek létezését, e közösségek arra is igényt tarthatnak, hogy az állam jogalanyként elismerje őket. A vallásos meggyőződéshez kapcsolódó szervezések egyházkénti elismerésének lényege az egyház mint jogi státusz biztosítása. Az egyház mint jogi kategória azt juttatja kifejezésre, hogy az állam a vallási közösséget önálló jogalanyként fogadja el, amelynek (és nem csak egyes tagjainak) lehetnek jogai, szerezhethet tulajdont, vállalhat jogi kötelezettséget stb. Az egyházaknak sajátos, vallási funkciójukhoz igazodóan a jogszabályok más egyesületekhez képest speciális jogosultságokat biztosítanak. Az egyháznak mint szerveződésnek lényege a széles körű autonómia, amelyet az állam hasonlóképpen köteles tiszteletben tartani, mint a vallási közösségek azon jogát, hogy lemondva egyes előnyökről – ha például teológiai megfontolásból az állammal az együttműködést kerülni kívánják –, ne tartsanak igényt egyházi státuszra. Ezekkel összhangban senki sem kötelezhető arra, hogy vallásos hitét jogi értelemben vett egyház keretei között gyakorolja – a kollektív vallásszabadság a közös vallásgyakorlás szabadságát ilyen jogi státusz megszerzése nélkül is garantálja. A vallásszabadság fogalma továbbá magába foglalja a negatív vallásszabadságot, azaz a tartózkodást a meggyőződés kinyilvánításától. Másik oldalról viszont, amikor az állam az egyházi jogi státusz megszerzését feltételekhez köti, azok nem

lehetnek önkényesek, és nem vezethetnek egyes vallási csoportok hátrányos megkülönböztetéséhez. Azaz követelmény, hogy a jogi státusz megszerzésének lehetősége valamennyi vallási közösség előtt indokolatlan megkülönböztetés nélkül álljon nyitva.

A vallási célú szerveződésekhez és azok jogi (egyházkénti) elismeréséhez kapcsolódó alkotmányos követelményeket az éppen hatályos alaptörvényi és törvényi fogalomhasználat nem befolyásolhatja, a szóhasználatában finomított jogszabályi kategória-rendszer nem leplezheti el az állami semlegesség és diszkriminációtalalom megsértését.

2. A legteljesebb szabadságot a világnézetiileg semleges állam biztosíthatja. Az állam világnézeti elkötelezettsége nem erősödhet.

Az alkotmányos demokráciák egyik alapelve az állam világnézeti semlegessége. Az egyes államoknak a vallásokhoz, egyházakhoz fűződő viszonyát ugyanakkor napjainkban is jelentősen befolyásolják az államok sajátos történelmi, kulturális hagyományai és társadalmi körülményei. Az európai alapjogi szövegek ezért széles mozgásteret engednek az egyes államoknak, lehetőséget adnak az adott ország történelmi és társadalmi sajátosságainak figyelembevételére. A vallásszabadság, kedvező társadalmi és politikai környezetben, olyan államban is érvényesülhet, ahol az állam hagyományosan preferál egy egyházat, de – egyéb kulturális tényezők megléte esetén – a nagyobb szabadságot az biztosítja a különböző világnézeti és vallási meggyőződésű polgároknak, ha az állam a semlegesség eszméje mellett kötelezi el magát. A semlegesség azt jelenti, hogy az állam nem foglal állást a különböző világnézetek, vallások helyességéről, és egyet sem emel ki közülük. A semleges állam nem csupán a lelkiismereti és vallásszabadság kiteljesítését mozdítja elő, hanem azt is kifejezi, hogy minden ember egyenlő méltósággal rendelkezik. Az állam szemében senki életfelfogása, vallásos vagy más világnézete nem értékesebb másénál. Ebből következik, hogy ha az állam egyszer már világnézetiileg semleges lett, onnan bármilyen elmozdulása a világnézeti elkötelezettség irányába a lelkiismereti és vallásszabadság és az emberek egyenlő méltóságának sérelmét okozza.

Az 1990-ben elfogadott egyháztörvény azáltal, hogy szélesre tárta a kaput a különböző állami elismerésre igényt tartó vallási felekezetek előtt, a semlegességnek európai viszonylatban is igen magas fokát jelölte meg elvárásként az állammal szemben. Ez kedvező volt a második világháború előtt kivételezett helyzetben lévő katolikus egyház számára is, hiszen a világnézetiileg semleges, az egyházzal nem összekötött közhatalom erkölcsi vétkeinek terheit nem kellett többé részben sem viselnie. A jogszabályt több mint két évtizedes hatályban léte alatt a társadalom elfogadta, gyakorlati érvényesülése kulturális akadályokba nem ütközött. Ezzel szemben összességében elmondható, hogy a hatályos szabályozás – miközben a hatá-

lyos egyháztörvény preambuluma deklarálja az állam világnézeti semlegességének elvét – visszalépést jelent az állam semlegességét illetően. A semlegesség sérelmét jelenti, hogy az egyházak törvényi feltételek teljesítésén alapuló nyilvántartásba vétele helyett az állam bizonytalan kimenetelű politikai döntéstől függő elismerési eljárást vezetett be, és egyes egyházak számára előjogokat biztosít másokkal szemben, ami a vallási közösségek finanszírozásában is megjelenik. Az új szabályozás nem szerves fejlődés eredménye, hanem csak a kormányzati politika által létrehozott, az államhatalom régen idejétmúlt szakrális megtámogatásával is kísérletező hierarchikus konstrukció. A változások okai egyértelműen az állam világnézeti preferenciáiban keresendők, ezáltal azonban a társadalom legszélesebb köre számára előnyös semlegesség zárójelbe került. Ez a visszalépés nem fogadható el.

3. Az egyházak megszerzett egyenjogúságát nem lehet csorbítani.

Az állam világnézeti semlegességének az felel meg, ha a jogi szabályozás nem tesz különbséget az egyházi státuszok között. Az egyházi státusz tartalmát azok a jogosultságok adják, amelyek a közösségi vallásgyakorlás szervezeti kereteinek biztosítása céljából, az egyház e funkciójához igazodva megilletik a vallási közösséget. Az egyházak egyenjogúsága akkor valósul meg, ha ezekből a jogosultságokból egyaránt részesül minden egyház, amely egyházi státuszhoz pedig minden egyes vallási közösség hátrányos megkülönböztetés nélkül hozzáfér.

A vallásgyakorlás szabadságát biztosító jogok garantálásán felül a semleges állam eszméjének megfelelő az is, ha az állam – túl azon, hogy az átvállalt közfeladatok ellátását arányosan támogatja – egyáltalán nem költ az egyházakra, ahogyan alkotmányosan az is elfogadható lehet, ha az egyházaknak további intézményfenntartó finanszírozást nyújt. Ha az állam úgy dönt, hogy anyagilag támogatja az egyházakat, akkor – az egyenlő bánásmód elvéből fakadóan – valamilyen vallási közösségnek azonos szabályok szerint kell állami támogatásban részesülnie.

A hatályos szabályozás egyik modellnek sem felel meg. A differenciált megnevezések – bevett egyház és vallási tevékenységet végző szervezet – intézményesítése a vallási közösségek különböző típusaira nem leplezhető és nem is legitimálhatja azt, hogy a szabályozás indokolatlan különbséget tesz az egyházak között. Az, hogy az egyházak egyenjogúságát a vallási közösségek kétszintű jogállása váltja fel, olyan visszalépés az állami semlegesség tekintetében, ami nem fogadható el.

4. Vallási közösség egyházként történő jogi elismerése nem függhet politikai testület mérlegelésétől.

Az egyházi minőségre mint jogi státuszra, az ezzel járó jogi személyiségre és speciális jogosultságokra a vallá-

si közösségek nem tarthatnak feltétel nélküli igényt. A jogi személyiséget az állam adja, így annak megszerzését feltételekhez is kötheti. Az egyházi státusszal olyan sajátos jogosultságok is járhatnak, amelyek e szerveződések sajátos funkciójához, a közösségi vallásgyakorláshoz kapcsolódnak. E jogosultságok megszerzése igazolhatja, hogy az egyházi státusz elnyeréséhez a közösség vallási jellegét is bizonyítani kelljen. Törvény megszabhatja tehát az egyházkénti elismerés jogi feltételeit, és ezek között olyan kritériumokat, amelyek a szerveződés vallási jellegét hivatottak igazolni. Az államnak joga van a „bizniszegyházak” kiszűrésére.

A törvényi feltételek teljesítésének ellenőrzésére, a vallási jelleg vizsgálatára az állami szerveknek lehetőséget kell biztosítani. Ez az állami döntés a

vallásszabadság mint alapjog érvényesülésének lényegét érinti. Az egyházkénti elismerés kritériumai nem lehetnek önkényesek, az államoknak a semlegesség és a pártatlanság tiszteletben tartásával kell eljárniuk a státusz megadása során. Mellőzhetetlen garanciális követelmény, hogy az elismerésről szóló végső döntést független bíróságnak kell meghoznia. Ha az egyházkénti elismerés és ezáltal a speciális jogosultságok megadása politikai testület mérlegelésén múlik, az bizonyosan sérti a vallásszabadságot: a parlament szükségszerűen politikai döntést hoz – ez pedig magában hordozza az önkényesség kockázatát –, aminek alkotmányosságát az Alkotmánybíróság nem alkotmányossági, hanem törvényességi (!) felülvizsgálati joga nem garantálja. □

A „VALLÁSI KÖZÖSSÉG” JOGÁLLÁSA

KÖBEL SZILVIA

Az Alaptörvény és az új egyházügyi törvény nyomán körvonalazódó „vallási közösség” jogi státusszal kapcsolatban az alábbiakban három kérdést tekintek át: a vallási közösség jogállás alaptörvényi alapját, a két jogi forma – a bevett egyház és a vallási tevékenységet végző szervezet mint egyesület – definícióját s végül a két jogállás közötti különbségeket, különös tekintettel a bevett egyházaknak biztosított többletjogosultságokra.

1. A vallási közösség jogállás alaptörvényi alapja

A rendszerváltás előtt egy-egy vallási közösséget az Állami Egyházügyi Hivatal (a továbbiakban: ÁEH) nyilvánított törvényesen elismert vallásfelekezetté. Az ÁEH – a pártállami mechanizmusokból fakadóan – politikai

döntést hozott, még akkor is, ha az elismerő vagy elutasító határozatban konkrét jogszabályokra hivatkozott. A döntése ellen jogorvoslattal nem lehetett élni.¹

A rendszerváltás idején elfogadott, a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. törvényben (a továbbiakban: Lvt.) a nyilvántartásba vétel kifejezés azt szándékozott erősíteni, hogy az állam a független bíróság útján csupán regisztrálja az egyházi státuszt, ha annak megvannak a jogi feltételei, és ebből a folyamatból minden politikai döntést kizártak. A törvény előkészítése során a középpontban az egyén szabadságának garantálása és a szektorsemleges finanszírozás megteremtése állt; ehhez kapcsolódott a kollektív vallásgyakorlási jog, amely olyan szélesre tárta a lehetőséget az egyházi státusz megszerzése előtt, hogy egy csoport sem kerülhetett olyan helyzetbe, hogy ne élhessen ezzel a joggal.²

A lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. törvényben (a továbbiakban: Ehtv2.) – és már ezt megelőzőleg a 2011. évi C. törvényben (a továbbiakban: Ehtv1.) is – a közösség, a szervezet, a státusz, tehát az alapjog kollektív oldalra került a középpontba. Ez már abból is látszik, hogy az Alaptörvény a szervezeti kérdésekre vonatkozó szabályok megalkotását utalja sarkalatos törvény tárgykörébe, az alapjogot magát és annak egyéni oldalát nem.³ Így az egyéni oldalhoz képest az alapjog kollek-

1 ■ Lásd erről bővebben Köbel Szilvia: „*Oszd meg és urald!*” *A pártállam és az egyházak*. Rejtjel, Bp., 2005. 24–28. old.; Köbel Szilvia: Vallásfelekezetek törvényes elismerése a Kádár-korszakban. *Jogtudományi Közöny*, 2001. 6. szám. Lásd ehhez a volt NDK Egyházügyi Hivatalával kapcsolatban Horst Dohle – Joachim Heise (Hrsg): *Klaus Gysi. Staatssekretär für Kirchenfragen (1979–1988). Dokumente, Selbstzeugnisse, Interviews und Kommentare*. Edition Ost, Berlin, 2002.; Mike Dennis – Norman LaPorte: *State and Minorities in Communist East Germany*. Berghahn Books, USA, 2011.

2 ■ Lásd ehhez Fazekas Csaba: *A rendszerváltó állam egyházpolitikája Magyarországon, 1988–1990. Vallástudományi Szemle*, VI (2010), 4. szám, 61–76. old.; Köbel Szilvia: „*Oszd meg és urald!*”, 58–59. old.

3 ■ Alaptörvény VII. cikk (2) és (5) bekezdések.

tív oldalának alkotmányos védelme magasabb szintű. Az új szabályozás ismét az „elismerés” kifejezést tette az egyházi státusz megszerzésére irányuló jogi aktus terminus technicusává (amely nemcsak a pártállamban, hanem 1895 és 1947 között is használatos volt az 1895. évi XLIII. törvény alapján, amikor a kultusz-tárca hatásköre volt a törvényes elismerés megadása, aminek következtében a közösség az „állam védelme és főfelügyelete” alá került⁴), és a jogalkotó végső soron az Országgyűlés hatáskörébe utalta az egyedi döntéseket.⁵ Véleményem szerint az „elismerés” kifejezés önmagában nem feltétlenül jelent politikai döntést, ám az a kérdés, hogy megvannak-e azok a jogi garanciák, amelyek biztosítják, hogy ne politikai mérlegelés következtében szülessék meg az egyházkénti elismerésről szóló döntés.⁶ Az Ehtv2., valamint az Alaptörvény negyedik (a továbbiakban: Atmód4.) és ötödik (a továbbiakban: Atmód5.) módosítása nyomán a kollektív vallásgyakorlásnak ma két különböző jogi formája lehetséges: az egyházi vagy egyesületi státusz, s e két közös elnevezése a „vallási közösség”.

A lelkiismereti és vallásszabadság alapjogából következik, hogy a jogállamban – szemben a pártállami alapjogi felfogással, ahol a jogi státusz nélküli közösségi vallásgyakorlás illegális tevékenységnek számított, és szankciókat vont maga után⁷ – jogi forma nélkül is van legális lehetőség közösségi vallásgyakorlásra.⁸ Semmi sem tiltja, hogy az állampolgárok csoportjai közösen gyakorolják vallásukat akár nyilvánosan, akár magánkörben anélkül, hogy jogilag szervezett formát öltenének, és ez a közösségi vallásgyakorlás nem minősül jogellenes magatartásnak. Azt is szükséges tisztázni, hogy az Lvt. hatályban léte idején is volt lehetőség egyesületi keretek közötti kollektív vallásgyakorlásra, ám ez a forma csak azon közösségek számára volt szükségszerűség, amelyek nem érték el az Lvt. szerinti minimum 100 főt. Az új szabályozás következtében azonban nem csupán a jövőben egyházi státuszt elérni kívánó új közösségek helyzete vált nehezebbé, hanem a már – számos esetben több mint két évtizede – működő vallási közösségek is elveszítették egyházi jogállásukat.

4 ■ Lásd ehhez Köbel Szilvia: Az állam és az egyház kapcsolata Magyarországon 1945-ig, különös tekintettel a vallásszabadság jogi szabályozására. In: Antalóczy Péter (szerk.): *Egyházjog I. Az állami egyházjog alapjai*. Patrocínium, Bp., 2013. 13–29. old.

5 ■ Ehtv2. III. fejezet.

6 ■ Németországban közigazgatási aktussal, tartományi kultuszminiszteri hatáskörben kapnak az egyházak közjogi státuszt, melynek hivatalos német kifejezése *Anerkennung*. A korábban egyesületi formában működő Ahmadiyya Muslim Jamaat Deutschland vallási közösség 2013. április 30-án a hesseni kultuszminisztériumtól köztestületi státuszt (*Körperschaft des öffentlichen Rechts – KdöR*) kapott, amellyel egyenjogúvá vált a keresztény és zsidó felekezetekkel. Lásd a muszlim közösség honlapját: <http://www.ahmadiyya.de/organisation/datenschutz-impressum/>; valamint a hivatalos közleményt az elismerésről: http://www.ahmadiyya.de/fileadmin/user_upload/rechtliches/urkunde_ahmadiyya_kdoer_2013.pdf

7 ■ Lásd ehhez Köbel Szilvia, Holló Péter, Lakatos Judit és Annagret Dirksen tanulmányait, in: Daniel Heinz – Rajki Zoltán – Simon Ervin: *Szabadegyházak, vallási kisebbségek és a diktatúrák Európában a 20. században*. Gondolat, Bp., 2013. 136–182. old.

De mit is jelent a „vallási közösség” jogi státusz? A jogi helyzet kettős, vagy mondhatni, kétszintű: vannak a vallási közösségekre általában vonatkozó szabályok, és vannak külön a bevett egyházakra, valamint külön a vallási tevékenységet végző szervezetekre mint speciális egyesületekre vonatkozó rendelkezések.

Az Alaptörvény értelmében „az azonos hiteltvet követők vallásuk gyakorlása céljából sarkalatos törvényben meghatározott szervezeti formában működő vallási közösséget hozhatnak létre”.⁹ Tehát a közös alaptörvényi definícióhoz hozzátartozik annak deklarálása, hogy az államtól „különváltan működnek”, hogy „önállóak”.¹⁰ Az együttműködés lehetőségét az állammal a közösségi célok érdekében szintén közös szabály biztosítja.¹¹ Am ezen a ponton válik ketté a státusz: az együttműködésről az Országgyűlés dönt a vallási közösség kérelme alapján, amely azután a pozitív parlamenti döntést követően „bevett egyházként” működhet tovább.¹² Az Alaptörvény ehhez még hozzáteszi, hogy az együttműködésre tekintettel a bevett egyházaknak az állam „sajátos jogosultságokat biztosít”.¹³ Közös alaptörvényi szabály az is, hogy a szervezeti kereteket sarkalatos törvény szabályozza.¹⁴

Az Ehtv2. további közös szabályokat is tartalmaz. Kimondja, hogy a vallási közösség elsődlegesen vallási tevékenység céljából jön létre és működik. Definiálja a vallási tevékenység fogalmát,¹⁵ majd negatív taxációval megmondja, hogy mi nem tekinthető önmagában vallási tevékenységnek,¹⁶ továbbá a vallási tevékenység gyakorlásának korlátját is kimondja (Alaptörvénnyel nem ellentétes, jogszabályba nem ütközik és nem sérti más közösségek jogait és szabadságát).¹⁷ Garanciális közös rendelkezések a következők, amelyek a különvált működés és az önállóság (autonómia) biztosítékai: a) az állam a vallási közösségek irányítására és felügyeletére szervet nem működtethet és nem hozhat létre; b) állami szerveknek nincs hatáskörük a vallási közösség belső szabályzata alapján hozott határozatok, az alapján induló eljárások során, jogviták esetében.¹⁸ E két szabály az Lvt.-ben is benne volt.¹⁹ Közös szabály még az is, hogy a jelentős társadalmi támogatottsággal rendelkező közös-

8 ■ Alaptörvény VII. cikk (1) bekezdés, Ehtv2. 1. §.

9 ■ Alaptörvény VII. cikk (2) bekezdés.

10 ■ Alaptörvény VII. cikk (3) bekezdés.

11 ■ Alaptörvény VII. cikk (4) bekezdés első mondata: „Az állam és a vallási közösségek a közösségi célok elérése érdekében együttműködhetnek.”

12 ■ Alaptörvény VII. cikk (4) bekezdés második és harmadik mondata: „Az együttműködésről a vallási közösség kérelme alapján az Országgyűlés dönt. Az együttműködésben részt vevő vallási közösségek bevett egyházként működnek.”

13 ■ Alaptörvény VII. cikk (4) bekezdés negyedik mondata: „A bevett egyházaknak a közösségi célok elérését szolgáló feladatokban való részvételükre tekintettel az állam sajátos jogosultságokat biztosít.”

14 ■ Alaptörvény VII. cikk (5) bekezdés.

15 ■ „A vallási tevékenység olyan világnézethez kapcsolódó tevékenység, amely természetfeletti irányul, rendszerbe foglalt hitelvekkel rendelkezik, tanai a valóság egészére irányulnak, valamint sajátos magatartáskövetelményekkel az emberi személység egészét átfogja.” Ehtv2. 6. § (3) bekezdés.

16 ■ Pl. politikai és érdekvégyesítő, gazdasági-vállalkozási,

ségekkel a kormány megállapodást köthet, továbbá a tényleges társadalmi szerepet az állam figyelembe veheti a jogszabályok megalkotásakor és a velük való kapcsolattartás során.²⁰ Ez a két tényező (a társadalmi támogatottság és szerepvállalás) pedig a 4/1993-as AB határozatra vezethető vissza, amikor az Alkotmánybíróság azt fejtette ki, hogy az egyházak állam általi „egyenlőként való kezelése” nem zárja ki a tényleges társadalmi szerep figyelembevételét.²¹

2. A két jogi forma – a bevett egyház és vallási tevékenységet végző szervezet mint egyesület – definíciója

Az Ehtv2. a továbbiakban tartalmazza a speciális szabályokat a bevett egyházakra és a vallási tevékenységet végző szervezetekre nézve. Itt még inkább szembeötlenek a különbségek.

Az Országgyűlés által elismert egyház a második világháború előttről származó „bevett egyház” elnevezést kapta, amely közjogi jogalanyiságot jelent, és a következő definíciót adja meg a törvény: „A bevett egyház azonos hitelveket valló természetes személyekből álló, önkormányzattal rendelkező autonóm szervezet, amelynek ezt a közjogi jogállást az Országgyűlés a közösségi célok érdekében történő együttműködés céljából biztosítja.”²² A vallási tevékenységet végző szervezet definíciója pedig a következő: „olyan egyesület, amelynek tagjai azonos hitelveket valló természetes személyek, és amelynek alapszabályában meghatározott célja vallási tevékenység végzése.”²³ Tehát a vallási tevékenységet végző egyesületek magánjogi jogalanyisággal rendelkeznek.

Fel kell hívni a figyelmet arra, hogy az Ehtv2.-nek az Alaptörvény negyedik módosítását követő módosítása vezette be ezeket a definíciókat, és az Alaptörvénynek csak az ezt követő ötödik módosítása kodifikálta az Ehtv2.-hez igazodó definíciót. Felvetődik a kérdés, hogy a három definíció összhangban van-e egymással: miért csak a bevett egyház definíciójában található az „önkormányzattal rendelkező autonóm szervezet” kitétel, és ezt a jogállást miért a

„közösségi célok érdekében történő együttműködés” alapozza meg? Az Alaptörvény szerint minden vallási közösség „önálló”, tehát az önkormányzatiságot is magába foglaló autonómia a vallási tevékenységet végző szervezetre (egyesületre) is kiterjed. A bevett egyházakhoz képest tehát az egyesületek számára hiányzik az Ehtv2. szerinti autonómiát megerősítő védelem, ám ez nem írhatja felül az Alaptörvény szintjét, ugyanis ott adott a védelem. A vallási tevékenységet végző szervezetek az Ehtv2.-től függetlenül is önálló, autonóm szervezetek, mert ezt az alaptörvényi garanciát nem a közösségi célok érdekében történő együttműködés alapozza meg, hanem a vallási közösség alapstátusza. Az Alaptörvény szerint az állam a bevett egyházaknak az együttműködésre való tekintettel sajátos többletjogosultságokat biztosít (pl. adókedvezményeket), és nem az autonómiát köti ehhez. Az Ehtv2. megfogalmazása viszont az önkormányzattal rendelkező autonóm szervezetet mint közjogi jogállást kapcsolja ehhez a tevékenységhez, ami pedig nem vezethető le az Alaptörvényből. Sőt, álláspontom szerint a közjogi jogállás sem az autonómiával kapcsolható össze egy az egyben, mert az Alaptörvény szerint az egyesületek is autonómiával rendelkeznek, az Ehtv2. értelmében azonban az egyesületek egyértelműen magánjogi jogalanyisággal rendelkeznek.

Tehát úgy látom, hogy a definíciókat tekintve sérült a normavilágosság elve, ami lehetséges, hogy a módosítások gyors egymásutánja és fordított sorrendje miatt következett be, de a jogbiztonság érdekében mindenképpen fontos lenne, ha a jogalkotó ezt a diszsonanciát kiküszöbölné, és ezzel erősítené az alapjog alkotmányos védelmét.

További elemzési szempont lehet az, hogy a két jogi forma két különböző alapjogból vezethető le. Az egyik az egyesüléshez való jog, amely alkotmányos helyzeténél fogva más, mint a lelkiismereti és vallásszabadság joga. Az egyesülési jog alapvetően szervezetalakítási jogot jelent,²⁴ amely szervezet egyes, rendszerint nem az egész személyiséget átfogó tevékenység(ek)re jön létre, továbbá a szabályozási struktúra és a finanszírozás is ehhez igazodik. Ezzel szemben a lelkiismereti

gyógyászati, nevelési, oktatási stb. Ehtv2. 6. § (4) bekezdés.

17 ■ Ehtv2. 6. § (5) bekezdés.

18 ■ Ehtv2. 8. § (1) és (2) bekezdések.

19 ■ A jogalkotó szándéka a rendszerváltáskor annak biztosítása volt, hogy ne jöhessen létre a pártállami Állami Egyházügyi Hivatalhoz hasonló felügyeleti és ellenőrző szerv.

20 ■ Ehtv2. 9. § (1) és (2) bekezdések.

21 ■ 4/1993. (II. 12.) AB határozat. „Az elválasztás elvéből az következik, hogy az állam sem az egyházakkal, sem valamelyik egyházzal nem kapcsolódhat össze intézményesen; hogy az állam nem azonosítja magát egyetlen egyház tanításával sem; továbbá, hogy az állam nem avatkozik be az egyházak belső ügyeibe, és különösen nem foglalhat állást hitbéli igazságok kérdésében. Mindebből következik – ami másrésztől az Alkotmány 70/A. §-ából is folyik –, hogy az államnak az egyházakat egyenlőként kell kezelnie.” „Az állam és az egyház elválasztásának módja, következetessége, szigorúsága minden ország sajátos történelmi körülményei szerint alakul. Az Alkotmány 60. § (3) bekezdése mai értelmében nem választható el sem az egyházaknak a magyar történelemben betöltött szerepétől (beleértve a szekularizáció lefolyását is), sem jelenkori tényleges műkö-

désüktől, sem a folyó társadalmi átalakulástól. Általános jelenség, hogy számos, egykor egyházi feladat – pl. iskolai oktatás, betegápolás, szegények segítése – az állam kötelességévé vált, az egyházak viszont szintén fenntartották e tevékenységüket. Ezekben a területeken az elválasztás nem ellentétes az együttműködéssel, mégha ez rigorózus garanciák között is folyik. Az egyházak egyenlőként való kezelése szintén nem zárja ki az egyes egyházak tényleges társadalmi szerepének figyelembevételét.” Lásd ehhez Gerhard Robbers megállapítását: „There are few other areas of law in which historic experience, emotional ties and basic convictions have as direct an influence as in civil ecclesiastical law (the law as to Church and State). The diversity of the civil ecclesiastical law systems in the European Union mirrors the diversity of the national cultures and identities.” (Religious Freedom in Europe. http://home.lu.lv/~rbalodis/Publikacijas/Citu-raksti/Religious_Freedom_GR.pdf)

22 ■ Ehtv2. 11. § (1) bekezdés.

23 ■ Ehtv2. 9/A. § (1) bekezdés.

24 ■ Alaptörvény VIII. cikk (2) bekezdés: „Mindenkinek joga van szervezeteket létrehozni, és joga van szervezetekhez csatlakozni.”

és vallásszabadság alapjoga az egész személyiséget, az egyén egész életfelfogását és életvitelét átfogó mivoltánál fogva más megítélés alá kell hogy essék. Szükséges, hogy az ehhez kapcsolódó szervezeti keretek is ehhez igazodjanak, mert a lényegét veszítené el az alapjog, ha a vallási meggyőződésből fakadó személyiség kibontakoztatásának és az életvitel kialakításának egy adott szervezeti forma lenne a gátja. Az Alkotmánybíróság 2013-ban is megerősítette a korábbi határozatokban szintén fellelhető megállapításokat, miszerint a „vallást az önkifejezés más formái fölé emelte a történeti hagyomány”, a vallásszabadság pedig a „szabadságjogok történeti atyja”, és a személyiség integritásából kifolyólag „az állam nem kényszeríthet senkit olyan helyzetbe, amely meghasonlásba vinné önmagával, azaz amely összeegyeztethetetlen a személyiségét meghatározó valamely lényeges meggyőződésével”. Az AB azt is megerősítette, hogy az emberi személyiség „a jog számára érinthetetlen”, és a jog csak a „külső feltételek biztosításával segítheti az autonómiát”.²⁵

3. A két jogállás közötti különbségek, különös tekintettel a bevett egyházak számára biztosított többletjogosultságokra

Éppen ez utóbbi gondolat lehet a kiindulópont annak megítélésében, hogy az új, kétszintű szabályozás garantálja-e a közösségi vallásgyakorlás autonómiáját – mindkét szinten. Az Alkotmánybíróság az EMMI által készített kimutatás alapján állapította meg 2013-ban, hogy az akkor hatályos jogszabályok alapján „a vallási egyesületekhez képest olyan többletjogosultságokat társítanak, amelyek érdemben segítik, előnyökhöz juttatják az elismert egyházak vallási és anyagi működését, ezáltal az érintett vallási közösségek vallásgyakorláshoz való jogát”.²⁶ Tehát az AB is lényeges szempontnak tartotta a szabályozási struktúrák összehasonlítását, mert az állam, amint azt fentebb idéztük, a „külső feltételeket” kell hogy biztosítsa az autonómiához. Ezt a vizsgálatot az AB 2014-ben is (tehát a negyedik Alaptörvény-módosítást és az Ehtv2. módosítását, valamint az ötödik Alaptörvény-módosítást követően) elvégezte, és szó szerint arra a következtetésre jutott, mint a

6/2013-as határozatában.²⁷ Az alaphelyzetben annyira most a különbség, hogy az Alaptörvény ötödik módosítása következtében az együttműködéssel járó sajátos jogosultságok biztosítása nem jelent helyből alaptörvény-ellenességet. Ám ha ezek a sajátos jogosultságok indokolatlanul pozitív diszkriminációt eredményeznek, akkor az alkotmányos aggodalmat okoz, mert a „sajátos jogosultságok” kivételes rendszere – álláspontom szerint – nem írhatja felül az Alaptörvény nemzetközi egyezmények által is garantált antidiszkriminációs klauzuláját.²⁸ Az AB úgy fogalmaz, hogy a jogosultságok „érdemben segítik, előnyökhöz juttatják [...] az érintett vallási közösségek vallásgyakorláshoz való jogát”. Ha következetesen végig gondoljuk, akkor ez azt jelenti, hogy aki (egyén vagy közösség) előnyös helyzetben van a vallásgyakorlását illetően, akkor előnyös helyzetben lesz a személyisége teljes kibontakozását illetően is, és előnyt élvez abban a tekintetben, hogy egész életvitelét áthatóan, meghasonlás nélkül éljen a vallási, lelkiismereti meggyőződése szerint.

Itt kell megemlítenünk a strasbourgi emberi jogi bíróság 2014. áprilisi ítéletét több egyházi státuszát elvesztő magyar vallási közösséggel kapcsolatban. A bíróság kimondta, hogy az egyházi törvény megsértette a panaszosoknak az Európai Emberi Jogi Egyezmény 9. cikkében biztosított vallásszabadsághoz való jogát és 11. cikkében biztosított egyesülési jogát.²⁹ A döntés ellen a kormány fellebbezett a bíróság Nagykamarájához, ám ezt a fellebbezést a Nagykamara elutasította.³⁰

Nézzünk meg néhány konkrét példát a teljesség igénye nélkül, hogy milyen többletjogosultságokról van szó. A legismertebbek: a személyi jövedelemadó 1 százalékos felajánlása, amely az egyházak és tagjaik számára 1+1 százalékot jelent;³¹ a közfeladatok ellátását finanszírozó kiegészítő normatíva csak a bevett egyházaknak jár;³² egyházi személyi szolgálati viszonyára három jogi lehetőség van, míg az egyesület esetében kizárólag munkaviszony áll rendelkezésre;³³ helyi adók alóli mentesség;³⁴ tábortelkészi, börtönelkészi, kórházi lelkeszi szolgálat végzése.³⁵ További előnyök például a termőföld megszerzése és hasznosítása tekintetében,³⁶ jogszabályok előkészítésében stratégiai partneri megállapodás megkötése (civil szer-

25 ■ 6/2013. (III. 1.) AB-határozat a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. törvény egyes rendelkezéseinek alaptörvény-ellenességéről és megsemmisítéséről. 26 ■ *Uo.*

27 ■ 27/2014. (VII. 23.) AB-határozat a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. törvény 2012. január 1-jétől 2012. augusztus 31-ig hatályos alaptörvény-ellenes 34. § (1) bekezdése folyamatban lévő ügyben történő alkalmazásának kizárásáról.

28 ■ Alaptörvény XV. cikk (2) bekezdés: „Magyarország az alapvető jogokat mindenkinek bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, fogyatékoság, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül biztosítja.”

29 ■ Case of Magyar Keresztény Mennonita Egyház and others v. Hungary. Judgement, Strasbourg, 2014. április 8.

<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-142196#%22itemid%22:%22001-142196%22>

30 ■ A Nagykamara döntését lásd: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng-press/pages/search.aspx?i=003-4863175-5940349#%22itemid%22:%22003-4863175-5940349%22>

31 ■ 1996. évi CXXVI. törvény a személyi jövedelemadó meghatározott részének az adózó rendelkezése szerinti felhasználásáról 4/A. §.

32 ■ 1997. évi CXXIV. törvény az egyházak hitéleti és közéleti tevékenységének anyagi feltételeiről 6. §.

33 ■ Ehtv2. 13. – 13/A. §-ai.

34 ■ 1990. évi C. törvény a helyi adókról 3. § (5) bekezdés, 31. § e) pont.

35 ■ Ehtv2. 24. § „Az egyházi jogi személy jogszabályban meghatározott rendben végzett tábortelkészi, valamint börtönelkészi és kórházlelkészi szolgálatot vagy más szolgálatot végezhet.”

36 ■ 2013. évi CXXII. törvény a mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról.

vezetekkel csupán a partnerség lehetőségét mondja ki a törvény),³⁷ nem vezet adatvédelmi nyilvántartást a hatóság arról az adatkezelésről, amely a bevett egyház belső szabálya szerint történik.³⁸ A bevett egyházakon belüli differenciálásra is van példa: a Nemzeti Gazdasági és Társadalmi Tanács tagjai által alkotott oldalakban a „legjelentősebb gazdasági súlyt képviselő négy bevett egyház képviselői” vesznek részt.³⁹

ÖSSZEGZÉS

A fentiekből látható, hogy az egységesnek induló alap-törvényi definícióból eljutottunk a bevett egyházak javára fennálló többletjogosultságok egész sorához. A teljesség igénye nélkül elvégzett vizsgálat is mutatja, hogy a vallási tevékenységet végző szervezetek és tagjaik (egyének és közösségek) több esetben hátrányos helyzetbe kerülnek a bevett egyházakkal szemben. Az szia 1 százaléka felajánlásának lehetősége beszűkült, mert a vallási tevékenységet végző szervezetek csak a civil 1 százalékot kaphatják, a tagok pedig csak a civil 1 százalékuk felett rendelkezhetnek a vallási meggyőződésük szerint. A kiegészítő normatíva elvesztése következtében például a szülők hátrányos helyzetbe kerülhetnek, mert kellő anyagi lehetőségek és esélyek híján nem élhetnek maradéktalanul azon alkotmányos jogukkal, hogy a gyermeküknek adandó nevelést megválasszák.⁴⁰ A vallási tevékenységet végző szervezet „lelkésze” („vallásos szertartást hivatásszerűen végző tagja”) csak munkaviszonyban végezheti tevékenységét, ami által a vallási közösség autonómiája sérül.⁴¹

A strasbourgi bíróság döntése is mutatja, hogy a jogállamban is nagy körültekintéssel kell bánni a szabadságjogok kodifikációjával. A szabadságjogok szabályozása a jogalkotó és a jogalkalmazó számára is mindig nagy kihívást jelent, hiszen egyidejűleg kell a jogok esetleges korlátozásának szükségességét és arányosságát, valamint érvényesülésük jogi garanciáit mérlegre tenni. Indokolt lenne elvégezni az egész jogrendszer átvilágítását, és a hátrányos megkülönböztetés tilalmába ütköző szabályokat összhangba hozni a nemzetközi jogi alapelvekkel oly módon, hogy megfeleljenek az állam és a vallási közösségek különvált működését deklaráló alaptörvényi rendelkezésnek is. □

37 ■ 2010. évi CXXXI. törvény a jogszabályok előkészítésében való társadalmi részvételről 13. § (2) és (6) bekezdések.

38 ■ 2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról 65. § (3) bekezdés b) pont.

39 ■ 2011. évi XCIII. törvény a Nemzeti Gazdasági és Társadalmi Tanácsról 4. § (1) bekezdés 5. pont. Annak vizsgálatára ebben a rövid tanulmányban nem térek ki, hogy a nevezett „gazdasági súly” miként mérhető és indokolható alkotmányosan, ám egy későbbi elemzésben ezt szükségesnek tartom elvégezni.

40 ■ Alaptörvény XVI. cikk (2): „A szülőknek joguk van megválasztani a gyermeküknek adandó nevelést.”

41 ■ Ehtv2. 13/A. § (1) „A vallási tevékenységet végző szervezet vallásos szertartást hivatásszerűen végző tagja a vallási tevékenységet végző szervezet szolgálatában álló, munkaviszonyban foglalkoztatott természetes személy.” Ezzel szemben az egyházi személy az „egyházi szolgálatot sajátos egyházi szolgálati viszonyban, munkaviszonyban vagy egyéb jogviszonyban” végezheti. [13. § (1) bekezdés]

Tisztelt Olvasónk!

*2015-ben ismét
személyi jövedelemadójának*



százalékával

*támogathatja a
Budapesti Könyvszemle
megjelenését.*

*A Budapesti Könyvszemle Alapítvány
adószáma:*

19008044-1-43

AZ ÁLLAM VILÁGNÉZETI SEMLEGESSÉGE FELADÁSÁNAK EGYHÁZPOLITIKAI MEGALAPOZÁSA

Az első Orbán-kormány hivatali idejének vége felé jelent meg az *Egyházakra vonatkozó hatályos*

jogszabályok gyűjteménye 2002 című könyv, amelyet a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Egyházi Kapcsolatok Főosztálya állított össze. A kötethez Balog Zoltán, a miniszterelnök főtanácsadója és Semjén Zsolt, az egyházi kapcsolatok helyettes államtitkára írt bevezető gondolatokat. Ez a mindössze kétoldalas előszó *A magyar modell* címet viseli. Ebben a két teológus az általuk elképzelt egyházpolitika főbb jellemzőit fogalmazza meg. Eszmefuttatásuk az elmúlt tizenkét évben – úgy vélem – kevés figyelmet kapott. A szocialista-liberális kormányok nem tulajdonítottak jelentőséget az egyházpolitika ún. magyar modelljének, alternatívát nem kínáltak vele szemben, sőt mintegy külső adottságnak tekintették, és maguk is igyekeztek megfelelni a benne foglalt elvárásoknak. A következőkben röviden ismertetem a modell főbb jellemzőit, és néhány megjegyzést fűzök hozzájuk.

AZ EGYHÁZPOLITIKA „MAGYAR MODELLJÉNEK” ALAPELVEI

Az első mondatok szerint az orbáni (balog–semjéni) egyházpolitika célja „olyan egységes, összefüggő és történelmi távlatokra szóló modell kialakítása, amely egyfelől jóvá teszi az évtizedeken át tartó, egyházüldöző, bukott rendszer pusztításait, másfelől elkerüli azokat a zsákutcákat, amelyekbe néhány nyugati ország múlt századi szekularista mítoszoktól vezérelt egyházpolitikája jutott” (3. old.).

Ennek az egyházpolitikának „bölcseleti megalapozása három tételen nyugszik. Az első annak elismerése, hogy az egyház *sui generis* valóság. Következésképp az egyház nem az állami intézményrendszer valamely alrendszere, hanem az állammal egyenrangú valóság. Ezért az állam és egyház kapcsolatában nem fogadható el semmifajta alá- vagy fölérendeltség, csak a legszigorúbb mellérendeltség. A második állításunk, hogy az egyház és állam elválasztása nem jelentheti az egyház és társadalom szétválasztását, ezért a harmonikus együttműködés a járható út. Harmadik fundamentális tételünk, hogy teljességében akarjuk elismerni az egyház szolgálatát. Teljességében, tehát mind szakrális valóságában, mind pedig közfeladatot átvállaló intézményrendszere tekintetében.” (Uo.) Az előbbi a szerzők szerint a vallásszabadság teljes körű biztosítását jelenti, az utóbbi pedig, hogy „az állam nem mond-

hatja azt, hogy biztosítja a vallásszabadságot, de nem finanszírozza a közfeladat átvállalását” (Uo.).

Az imént ismertetett elméleti megalapozás nem mond ellent a világnézeti semlegesség elvének. Ennek a követelményének ugyanis elvileg éppúgy megfelel egy francia típusú szekularizmus, mint egy germán típusú, állam és egyház közötti, világosan szabályozott együttműködés is. A kérdés ezek után az, hogy miképpen képzelel el Balog Zoltán és Semjén Zsolt a magyar modell gyakorlati megvalósítását.

GYAKORLATI EGYHÁZPOLITIKA

A gyakorlati egyházpolitika „három jól elkülönített pilléren nyugszik. Az első a korábbi diszkriminációk megszüntetése, az egyenlő finanszírozás minden területen való biztosítása. Ide tartozik a hitoktatás is, amelyet az állam ugyanúgy finanszíroz, mint bármely más fakultatív tárgyat.” (Uo.) (Talán emlékeznek, hogy ez a kérdés vita tárgyául szolgált a katolikus egyház hazai vezetői és a Vatikáni megállapodást megkötő Horn Gyula miniszterelnök között. A kormány szerint ugyanis a személyi jövedelemadó 1 százalékának egyház számára történő följánlhatósága és ennek állami kiegészítése a hitéleti költségek fedezésére szolgál, amibe a hitoktatás is beleértendő. Az 1998-as parlamenti választások előtt Orbán Viktor megígérte, hogy a Fidesz győzelme esetén az állam a meglévő támogatásokon túl vállalja a hitoktatás finanszírozását.)

Az egyenlő finanszírozás másik gyakorlati következménye, hogy „ha az egyház közfeladatot vállal át, akkor ugyanannak a közfeladatnak ellátására fillérre ugyanazt a költségvetési támogatást kapja, mint a hasonló feladatot ellátó állami vagy önkormányzati intézmény. Hiszen a vallásos emberek ugyanolyan adófizető polgárok, mint bárki más, ugyanúgy az ő adójukból is tartatik fenn az összes elgondolható állami és önkormányzati intézmény.” Ez azonban nem általános alapelv, ezért nem vonatkozik például alapítványi fenntartókra. A szerzőpáros leszögezi: „Az alapítványi intézmények esetén ilyen kötelezettsége nincs az államnak, hiszen egyfajta »fogyasztói« igény kielégítéséről van szó, melyet az azt igénybe venni kívánók megfizetnek, ezért itt az államnak csak részfizetési kötelezettsége van.” (Uo.)

„Második nagy pillér a történelmi egyházakkal kötött szerződések.” A szerzők szerint „[a]z előző kormány nagyon helyesen megkötötte a vatikáni megállap-

podást, azonban azt egyfelől nem tartotta be, másfelől pedig nem kötött hasonló szerződést a többi történelmi egyházal. Ezeket a hiányosságokat orvosolta az ún. polgári kormány. Az egyházakkal kötött szerződések „rendezik az egyházaknak járó örökjádék mértékét és annak évről évre történő valorizációját, és az egyházak jogát ahhoz, hogy minden állampolgár szabadon átutalhatta személyi jövedelemadójának 1%-át. Ehhez kapcsolódva törvényileg biztosítottuk, hogy az említett befizetéseket az össz-személyi jövedelemadó 0,8%-áig az állam kiegészíti, mégpedig [...] a népszámlálási tények alapján.” (Uo.)

„A harmadik nagy pillér: az ingatlanrendezés. Kormányhatározatokkal – jogi értelemben – minden egyház minden ingatlanügyét lezártuk.” (4. old.) Ennek részleteivel most nem kívánok foglalkozni. A szöveg egy későbbi helyen kerül szóba az egyház-finanszírozás egy új formája, amelynek bevezetéséről a kormány a ciklus vége felé döntött. Eszerint „a magyar kormány jövedelem-kiegészítést biztosít” a történelmi egyházak „kistelepülésen élő szolgálattevőinek. A kifizetések az egyház szabadságának és autonómiájának megfelelően az adott egyházak központi szervezetein keresztül történnek.” (Uo.)

Egy célkitűzést az első Orbán-kormány nem sikerült elérnie: „Az egyházalapítások szigorítása terén nem tudtuk a kormányprogramban kitűzött célt megvalósítani, noha a végsőig kompromisszum-kész törvényjavaslatunkat vallásszociológusok és alkotmányjogászok bevonásával elkészítettük, azonban a törvény módosításához szükséges kétharmados többséggel ebben a ciklusban a polgári kormány nem rendelkezett. Így ennek megvalósítása a következő parlamenti ciklusra vár. Szeretnénk leszögezni, hogy a módosítás célja nem a vallásszabadság korlátozása, hanem éppen a vallásszabadság biztosítása a különböző visszaélésekkel szemben.” (Uo.)

EGYHÁZPOLITIKAI GYAKORLAT ÉS VILÁGNÉZETI SEMLEGESSÉG

Első olvasatra úgy tűnik, hogy a vázolt egyházpolitikai gyakorlat is megfelel az állam világnézeti semlegessége követelményének. Sőt az esetleges diszkrimináció megszüntetése és az egyenlő finanszírozásra való törekvés egyenesen következik is ebből az elvből. Ha azonban egy pillantást vetünk az akkori és későbbi egyházfinanszírozásra, akkor kétségek merülnek fel a gyakorlat tisztaságát illetően. Tucatnyi támogatási forma létezett ugyanis egymás mellett, amelyek részben egymástól függetlenül, sőt különböző tárcáknál működtek, és még a Pénzügyminisztérium illetékes munkatársai sem tudták pontosan összegyűjteni az adatokat. Egy lista a teljesség igénye nélkül:

Egyházi alapintézmény-támogatás

(az 1%-os szja-rendelkezések szerint)

- Hitoktatók díjazása
- Vidéki egyházi szolgálat jövedelempótléka

- Millenniumi támogatás
- Nemzetközi tevékenységhez kapcsolódó támogatások

Ingatlanhoz kapcsolódó támogatások

- Egyházi címzett támogatások
- Egyházi Kulturális Alap
- Járadékfizetés
- Közcélú egyházi feladatokhoz ingatlanjuttatás
- Ingatlan-visszaadásra fordítandó támogatás

Közzolgálati hozzájárulás és támogatás

- Egyházi közgyűjtemények fenntartására
- Egyházi közoktatási normatíva
- Egyházi közoktatási kiegészítő támogatás
- Egyházi oktatásiintézmény-felújítás és -beruházás
- Egyházi felsőoktatási hitéleti képzés
- Hallgatói létszám képzési többlet
- Egyházi felsőoktatási beruházás
- Egyházi szociális normatíva
- Egyházi szociális kiegészítő támogatás
- Egyházi szociális intézményi támogatások földgáz-kompenzáció foglalkoztatottak illetményemelés

Ez a bonyolult és átláthatatlan rendszer szükségszerűen magában hordozza az állami befolyásolás, a büntetés-jutalmazás lehetőségét az arra érdemesnek tartott egyházakkal való viszonyban.

Figyelemre méltó a dokumentumban az alapítványi fenntartók nem teljes körű állami finanszírozására vonatkozó megjegyzés, mivel ők csak bizonyos „fogyasztói” igényeket elégítenek ki. Egyenesen következik ebből, hogy ha egyes, valamiért nemkívánatos egyházak finanszírozását meg szeretné szüntetni a kormány, vagy éppen politikai lojalitásra akarja bírni őket, akkor ennek egyik módja az egyházi státusz megvonása vagy módosítása, illetve a státusz megvonásának lebegtetése. Nem „bevett” egyházként (2011. évi CCVI. törvény) ugyanis intézményeik állami támogatása, ezáltal pedig maguk az intézmények is veszélybe kerülnek. Mindez úgy, hogy közben – látszólag – nem sérül a vallásszabadság. Pontosan ez a forgatókönyv valósult meg a 2011. évi 206-os, először visszavont, majd kétszer is módosított törvény alapján.

Tudtommal senkinek sem szűrt szemet, vagy legalábbis senki sem tette szóvá, hogy az egyházaknak följárható 1 százalékos személyi jövedelemadó, illetve ennek állami kiegészítése kapcsán a balog-semjéni koncepció „össz-személyi” jövedelemadóról beszél, holott a Vatikáni megállapodásban az alacsonyabb, „progresszív” személyi jövedelemadó szerepel. Vagyis az első Orbán-kormány a Vatikáni megállapodás betűjével és szellemével ellentétben a történelmi egyházak javára csempészte be a költségvetési törvénybe az „össz-személyi” jövedelemadó kifejezést.

A „történelmi egyház” kifejezés egyébként a két teológus téziseinek mintegy refrénje. A szerzők ugyanis semmi kétséget nem hagynak afelől, hogy szemük előtt ezek az egyházak lebegnek, amikor egyházpo-

litikájukat megfogalmazzák. Társadalmi és politikai kényszerűségek természetesen szükségessé tehetik, hogy másokat is bevett egyháznak tekintsenek, de ez a lényegesen nem változtat. Az egyházalapítások, illetve egyházként való elismerés feltételeinek szigorítására a szerzők szerint a visszaélések kiszűrése miatt van szükség. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy komolyabb kísérlet sem történt a visszaélések föltárására – sem az Orbán-kabinet, sem a szocialista-liberális kormányok idején, sőt az egyházügyi államtitkárság nemegyszer igyekezett elleplezni a visszaélésekre utaló jeleket, ha viszont a hivatal mégis feljelentést tett, az ügyészség megtagadta annak kivizsgálását. Amikor pedig az egyházak elismerésével kapcsolatos „szigorítás” életbe lépett, az a „bevett” egyházakkal szemben egyáltalán nem alkalmazott szigorúbb feltételeket, sőt lazított például az állami és egyházi pénzek fölhasználására, valamint az erről való elszámolásnak és ellenőrzésnek a feltételein [lásd például a 296/2013. (VII. 29.) Korm. rendeletet az egyházi jogi személyek beszámolóképzési és könyvvezetési kötelezettségének sajátosságairól]. Az egyházi biznissz nem tűnt el, csupán a bevett egyházak privilégiuma lett.

AZ ÉRTELMEZÉSI KERET

Egyházpolitikai alapvetését Balog Zoltán és Semjén Zsolt végül történelmi és teológiai összefüggésekbe helyezi. Ezt írják: „A magyar egyházpolitikai modell szellemi értelemben hűséges Szent István királyunk örökségéhez, melynek tanulsága: ami jó az egyháznak, az jó az országnak, és ami jó az országnak, az jó az egyháznak.” (4. old.) A magyar egyházpolitikai modell ebből kifolyólag nem egyéb, mint a keresztény államiság és a politikai kereszténység egy sajátos keveréke. Történelmileg és teológiailag mindkettő fölött eljárt ugyan az idő, de – úgy tűnik – sokan még mindig messzemenően azonosulnak velük. Az állam világnézeti semlegessége ebben a rendszerben formális jogi deklaráció csupán, amely a gyakorlatban csak korlátozottan érvényesül. Egy modern, alkotmányos demokráciára épülő társadalomban olyan modellre van szükség, mint amelynek alapelvei a *Szabad egyház a szabad* államban című vitairatban olvashatók. Nagy kérdés azonban, hogy ezek az alapelvek mikor válnak a társadalom többsége számára egy identifikációs értékrendszer alkotóelemeivé. □

MINDEN EGYHÁZ BIZNISZ

RUZSA FERENC

Az egyházi státusz keményebb szabályozásának szükségességét szinte csak egyetlen érveléssel szokták indokolni: azért van szükség szigorú kritériumok alkalmazására, hogy biztonsággal ki lehessen szűrni a „bizniszegyházakat”. Ez a populista, alantas ösztönökre – az irigységre és a gyanakvásra – építő érv valójában csak a bevett egyházak védelmét szolgálja új és lendületes riválisaikkal szemben. Az alábbiakban emellett érvelek, hogy nem csupán a *status quoté* rögzítő szándéka kifogásolható; hiszen végső soron a konzervativizmus méltányolható társadalmi értékvesztés. Az igazi és orvosolhatatlan baj ezzel a megközelítéssel az, hogy egy modern, az alapvető szabadságjogokat tiszteletben tartó jogrendszerbe elvi okokból lehetetlen beilleszteni. Éspedig nemcsak arról van szó, hogy a bizniszegyházakat nem lehet jogszerűen elkülöníteni az egyéb egyházaktól: sokkal általánosabb a probléma. Ugyanis maga az „egyház” fogalom teljességgel összeegyeztethetetlen a lelkiismereti szabadsággal.

VALLÁS ÉS ÜZLET

La redenzione è gratuita! – kiáltott fel Ferenc pápa ma reggeli (2014. november 21.) szentbeszédében:

„A megváltás ingyenes.” A katolikus egyházfő láthatólag nem véletlenül választotta magának, elsőként a pápák sorában, Assisi Szent Ferenc nevét, aki teljes szegénységi fogadalmat tett. Kikelt az egyházában botrányosan eluralkodott kereskedelmi szemlélet ellen, felháborítónak nevezte, hogy a templomokban árlistákon teszik közzé a keresztelő, az áldás és a mise ellenértékét.

A pápa gesztusa nem kis elődökre tekint vissza: három esztendő híján fél évezrede tette közzé egy Ágoston-rendi szerzetes, Luther Márton nevezetes téziseit a pénzért vásárolható bűnbocsánat ellen – amiért azután az akkori pápa végül kiközösítéssel sújtotta. I. Ferenc természetesen nem a reformáció atyjára utalt vissza, hanem arra, amikor a zsidó hitű Jézus kiűzte a kufárokat a templomból. Mindenesetre ezzel legmagasabb helyről erősítették meg, hogy a legnagyobb és legrégebb, valamint az állam által leginkább elismert magyarországi egyház mindennapjaiban is bevett gyakorlat az üzletelés.

Hasonló problémák más vallásokban is adódnak. A buddhizmusban, ahol nincsenek külön papok, csak szerzetesek, a Buddha eredeti tanítása szigorú vagyontalanságot írt elő a szerzeteseknek; a szigorúbb déli tradícióban (mindmáig!) még pénzt érinteniük sem

szabad. Ez azonban nem akadályozta meg, hogy a középkori Srí Lankán (azaz Ceylonban) a buddhista egyház legyen a legnagyobb földbirtokos, Indiában pedig a kolostorok kiterjedt banki tevékenységet folytattak. A buddhizmus sajátos tibeti formájában, a lámaizmusban az egyik szerzetesrend feje, a dalai láma fél évezreden keresztül egyúttal az egész ország uralkodója volt.

A példákat bőven lehetne szaporítani, de céлом szempontjából most nem az az érdekes, hogy mennyire elterjedt dolog a vallási intézmények anyagi korrumpálódása; noha, meglehet, bebizonyíthatnám, hogy ilyen alapon a legtöbb komoly egyházat osztrakizálni lehetne. Ám jelen írással nem az egyházak megisztulásának dicséretes folyamatát kívánom elősegíteni; ezért inkább azt emelem ki, hogy még a legtisztább egyház is, gazdasági értelemben, vállalkozás. Üzlet. Azaz biznissz.

Ez teljesen magától értetődő, noha – érthető okokból – nem szoktuk így tekinteni a dolgot. Egy nagy-egyház hatalmas vagyonnal rendelkezik, tipikusan ingatlanokkal: templomok, iskolák, kolostorok, főpapi paloták, könyvtárak. Értékét növeli hosszú időn át felhalmozott *goodwill*je, azaz a márkanév vonzereje, a kapcsolati, szervezeti és intellektuális tőke. Jelentős munkáltató: alkalmazottai között a papokon kívül találunk kertészt, harangozót, gondnokot és muzsikust, könyvelőt, sofőrt és biztonsági őrt. Ha komolyan törődik a szegénygondozással, akkor lehetnek őket foglalkoztató, teljesen hétköznapi piaci tevékenységet folytató vállalkozásai is. A missziós vallások egyértelműen és vállaltan terjeszkedni is próbálnak a piacon.

Az egyház tehát gazdasági szempontból szolgáltatásokat nyújtó vállalkozás; és e szolgáltatások ellenértékét (beleértve az ingatlanok és az infrastruktúra fenntartási költségét is!) valamilyen módon megszerzi, hiszen különben csődbe megy. A bevételhez hozzájuthat teljesen szokványos, számlával igazolt tranzakció keretében, mint például a melukotei Cseluva Nárájána Szvámi-templomban, hogy a hinduizmusból is hozzak példát: a főbejárattal melletti kis pénztárnál megveszem a jegyet (cipőmegőrzés: fél rúpia; kis *arti púdzsá* rítus az istenszobornál: öt rúpia; Visnu ezer nevének elrecitálása: húsz rúpia), a templomban pedig megkapom, amiért fizettem. De az is lehet, hogy egyházi hozzájárulást fizetek, ami leginkább a fürdőbérletre vagy az átalánydíjas előfizetésre emlékeztet. Ennél nehezebben átlátható a viszony, ha névtelenül adakozom, vagy ha az adóm egy részét juttatom az egyháznak, állami közreműködéssel. Ám a végeredmény azonos – az egyháznak a működési költségeit összességében be kell szednie.

Vallási körökben e helyzet megítélése nem feszültségmentes, és persze történelmileg is változó. A nyilvánosság előtt leginkább kerülni szokták a kérdést, ritkán emlegetik például, hogy a pap a hívekből él. Magyarországi buddhistáktól gyakran hallottam ugyan, hogy valaki „megélhetési buddhista”, de ezzel valójában csak az illető vallásos elkötelezettségének őszinteségét vagy komolyságát vonták kétségbe; azt

sohasem firtatták, hogy a mélyen hívő hivatásosak is a vallásukból élnek.

Régebbi korokban kevésbé voltak szemérmesek ezekben a dolgokban. A *mahájána* buddhizmusban a tökéletességek közül legelső helyen áll az adakozás tökéletessége (*dána páramitá*), amit magasabb szinten a szerzetesek gyakorolnak: ők ugyanis a Tanítás végtelenül értékes adományában részesítik a világi híveket. Amazok viszont kénytelenek beérni az alacsonyabb szintű lehetőséggel, és anyagi javakat adhatnak – természetesen a jó adomány a Buddha közösségét támogatja, vagyis a szerzetesrendet.

A buddhizmussal kortárs bráhmanizmusban, a hinduizmus előzményében még kategorikusabb a finanszírozás megkövetelése. Itt ugyanis a *daksiná*, az áldozatot végző pap megjutalmazása egyenesen a szertartás része, vagyis enélkül a rítus érvénytelen és hatástalan. Az egyes áldozatfajtákat leíró szertartáskönyvek, a *bráhmanák* (amelyek a hinduk számára a kinyilatkoztatás részét képezik!) pontosan meg is szabják a kívánatos juttatást; bár erősen gyanítható, hogy ezek inkább a papok vágyait, mintsem a tényleges gyakorlatot fogalmazták meg.

A jog iránt oly fogékony rómaiaknál pedig magától értetődő volt a *do ut des* elve: „adok, hogy adj”, és ezt egyenesen a hívő és az istenség szerződéses viszonyának értelmezték; de az objektív síkon ez mégiscsak azt jelentette, hogy a világiak finanszírozzák a rituális specialisták tevékenységét.

A vallás és a gazdaság bonyolult kapcsolatrendszerének ezernyi izgalmas vonatkozására itt most nem térhetek ki; csak emlékeztetek arra, hogy Max Weber korszakos könyve, *A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme* az egész modern, profitorientált rendszert végző soron az anyagiasság ellen fellázadó Luther gondolataira vezeti vissza. Mostani vizsgálódásunkban egyedül annyi az érdekes, hogy minden egyház (egyebek mellett) gazdasági vállalkozás, és ez mindig is így volt.

Akik tehát biznisszegyházakat emlegetnek, valami másra kell hogy gondoljanak. Nevezetesen arra, hogy egy magát egyháznak nevező vállalkozás igazából nem is egyház, mert nem folytat vallási tevékenységet. De mi különbözteti meg a vallási tevékenységet általánosságban más emberi cselekményektől? Csakis a hozzá kapcsolódó kollektív hiedelmek. Ahhoz tehát, hogy a biznisszegyházakat elkülöníthessük a „valódi” vallási közösségektől, a tagjaik hitét kellene megvizsgálni. Ezt pedig egy modern, felvilágosult, világi állam meg sem kísérelheti.

A demokratikus jogállam nem ítélni meg, hogy egy vélemény valóban hit-e, avagy egyszerűen tudás, vagy fordítva, szimpla tévedés, vagy éppen „babona”. Nem mérlegelheti, hogy két ember hite eléggé hasonló-e ahhoz, hogy egy valláshoz tartozhassanak. Nem latolgathatja, hogy egy cselekmény valóban rítus-e, vagy csupán közösségi szertartás. És azt vizsgálhatja a legkevésbé, hogy valakinek a hite őszinte-e, avagy csak valamely gazdasági (vagy egyéb) előny kedvéért vallja.

EGYHÁZ ÉS VALLÁSSZABADSÁG

Az eddigiekben azt próbáltam bizonyítani, hogy a bizniszegyházak kiszűrése a lelkiismereti szabadságot tiszteletben tartó jogrendben lehetetlen. Ebből csupán annyi látszik következni, hogy kénytelenek vagyunk eltérni a vallási státusszal való visszaélés anomáliáit; legfeljebb megvetésünk sújthatja a hittel szédelőket. A továbbiakban azt mutatom meg, hogy nem ez a kívánatos megoldás: általánosságban meg kell szüntetni a különleges egyházi státuszt; és ezzel, mintegy mellesleg, az eredeti probléma is kiküszöbölődik. Ha nincsenek (jogi értelemben) egyházak, akkor bizniszegyházak sem létezhetnek.

Am nem ezen, amúgy igen üdvös, következménye miatt kell kiküszöbölni a jogrendből az „egyház” fogalmát, hanem azért, mert semmiképp sem illeszthető bele alapvető jogok sérelme nélkül. Nevezetesen, maga az „egyház” szó, illetve az általa kifejezett fogalom – amennyiben bármiféle jogkövetkezmény fűződik hozzá – szükségképpen durván sérti a lelkiismereti és vallásszabadságot.

1. Az „egyház” terminus eleve szerencsétlen, nem *politically correct*, hiszen egy speciálisan keresztény kifejezés, az *ekklészia* magyar megfelelője; még ha nem legszűkebben, a római katolikus anyaszentegyházra értjük is, legfeljebb Krisztus összes követőjére vonatkozatható.

Ámde hiába cserélnék le egy vallássemleges szóra, maga a fogalom vallásilag kirekesztő. Hiszen amit lefed, az nagyjából ennyi: az azonos hitűeket összefogó szervezet; természeténél fogva *katholikus*, világméretű tehát, de legalábbis országos. Márpedig efféle szervezete számos nagy vallásnak nincs. Nem volt ilyenje semelyik archaikus vallásnak, de lényegében ismeretlen a hinduizmusban, a buddhizmusban, a távol-keleti vallásokban, és idegen a zsidó hagyományoktól is.

Vagyis a fogalom jogilag hatékony használatával különböző vallási tradíciók híveit belekényszerítjük egy olyan szervezeti formába, amely saját hagyományokkal nehezen fér össze, és elfogadásával maga a vallás is kényszerűen módosul. Mindenképpen csökken benne az egyes kisközösségek önállósága és a hívek függetlensége, szabadsága; tulajdonképpen állami segédlettel egy hierarchiát kényszerítünk rá a vallások követőire. (Ez nem csupán elméleti lehetőség – buddhista közösségeknél személyesen tapasztaltam meg e folyamatok romboló hatását.)

Az „egyház” fogalom jogi alkalmazása tehát komolyan sérti a vallások egyenlőségét és ezzel a vallásszabadságot is. – A további ellenvetések inkább a lelkiismereti szabadság elvén, illetve a hátrányos megkülönböztetés tilalmán alapulnak.

2. Az előzőnél sokkal kézenfekvőbb, ámde egyáltalán nem súlytalan ellenvetés, hogy ha az egyházi státusz bármilyen előnnyel jár, abból az egyházakon kívüliek ki vannak rekesztve. Ami természetesen egyáltalán

nemcsak a harcos ateistákat és szabadgondolkodókat jelenti, hanem a világnézeti kevéssé érdeklődőket, meg azokat a nagyon is elkötelezetten vallásos embereket, akik a saját vallásukat képviselő egyházhoz erkölcsi vagy egyéb okból nem tudnak csatlakozni. Továbbá ide tartozik az a sejtetőleg létszámában legnagyobb tömeg, amely szembesülve az álláspontok és tradíciók sokféleségével, egyszerűen nem tudja közülük kiválasztani az „egy igaz” vallást – márpedig a hazai felekezetek többsége éppen ezt, az egyértelmű hitvallást követelné meg az egyháztagoktól.

3. Az „egyház” fogalmának alkalmazása esetenként teljesen indokolhatatlan és látványosan méltánytalan különbséget tenne egyébként teljesen egyforma közösségek között. Vegyünk példának egy jogkör-hálózatot: tagjai a helyi csoportokban hetente összejárnak, gyakorlatoznak, meditálnak, mantrákat mormolnak, és előadásokat hallgatnak az ősi jogatradícióról. És hasonlítsuk ezt össze egy hindu jogafelekezettel, amelynek tagjai pontosan ugyanezt csinálják. Mi is indokolhatná, hogy utóbbiak önálló (egyszakos, „teológiai”) jogafőiskolát tarthatnak fenn – ráadásul állami finanszírozással –, míg az előbbieket nem? Vagy a cél az volna, hogy a jogakörösöket rávegyük: hazudják magukat vallásnak, noha nem így érznek?

Az utolsó két ellenvetés némiképp elvontabbnak tűnhet, ámde valójában elháríthatatlan nehézségekre mutatnak rá.

4. Az „egyház” fogalma értelmezhetetlen a vallásos emberek nélkül, csakis az ő közösségüként eredeztethető. Mi akadályozhatja meg, hogy egy bélyeggyűjtő klubhálózat (valójában világnézeti közömbös) tagjai az egyházi előnyök kedvéért Quetzalcoatl, a Tollas Kígyó híveinek mondják magukat? Márpedig az gyökeresen ellentmond a lelkiismereti szabadság fogalmának, hogy az állam megvizsgálja, vajon egyes polgárai valóban és őszintén hisznek-e abban a vallásban, amelynek követői! Tegyük hozzá, hogy nemcsak tilos az államnak a hit valódiságát vizsgálni, hanem a gyakorlatban teljességgel kivitelezhetetlen is volna.

5. Sem az egyház, sem az azt alkotó hívők nem határozhatók meg a „vallás” fogalma nélkül, az viszont maga meghatározhatatlan és illó – ez a vallástudományban szakmai közhely. Nincs és valószínűleg nem is lehetséges olyan definíció, amely lefedné az összes vallást, más társadalmi intézmények viszont ne férnének bele. Nem igaz ugyanis, hogy minden vallásban van isten vagy istenek, vagy hogy minden vallás hisz a testtől különböző lélekben. Nem igaz, hogy minden vallásnak vannak templomai; sem az, hogy vannak papjai, de legalábbis valamiféle szent emberei; sem az, hogy vannak közös szertartásai. Nem igaz, hogy minden vallásnak van szentírása, de legalábbis valamiféle parancsolatai vagy erkölcsi normarendszere.

Mindezek az ellenvetések összefoglalhatóak egyetlen egyszerű meglátásban. Mivel a világnézeti

semleges állam nem tehet különbséget *polgárai* között világnézeti alapon, *polgárok csoportjai* között sem tehet ilyen különbséget.

A kikerülhetetlen konklúzió pedig még egyszerűbb: az „egyház” fogalma *semmilyen formában nem lehet része a joganyagnak!*

AZ „EGYHÁZ” FOGALOM NÉLKÜLÖZHETŐSÉGE

Látjuk tehát, hogy az „egyház” fogalmát ki *kell* hagyni a jogból. Kérdéses azonban, hogy ki *lehet-e* hagyni? Nem sérül-e így valamely jogelvünk, avagy esetleg egy alapvető társadalmi érdek? Hiszen a tradicionális nagyegyházak igen sajátos szervezeti rendben működnek, ugyanakkor feltétlenül oltalomra méltó hitéleti tevékenységükön túl számos társadalmilag igen értékes tevékenységet is folytatnak. Ezek fennmaradása közérdek, finanszírozásukat tehát meg kell oldani, és ez jelenleg nem kis részben az egyházi státuszhoz kötődve valósul meg.

Az utolsónak említett probléma tűnik a legegyszerűbbnek. Az egyházak közhasznú tevékenységét pontosan ugyanolyan mértékig, ugyanolyan elvek alapján és ugyanolyan eljárással kell az államnak támogatnia, mint bármilyen más társadalmi szervezetét. Az oktatás, szegény-, idő- és beteggondozás közfeladat, amelynek ellátását az állam finanszírozhatja, de csakis normatív alapon, szektorsemleges és természetesen világnézettől teljesen függetlenül. Az önkormányzati, állami, alapítványi, magán- és egyházi iskolába járó diákok tanulmányait pontosan ugyanolyan mértékig kell az államnak támogatnia. Ehhez tehát nincs szükség speciális egyházi státuszra.

Az egyházak hitéletéhez az anyagi fedezet biztosítása elsősorban a hívek feladata, mindenesetre e körben is lehetséges állami támogatást nyújtani a vallási jellegre tekintet nélkül. Hiszen támogatható műemléképületek fenntartása, közösségi terek működtetése vagy éppen a hagyományörzés – utóbbiban az egyházak többsége kiemelkedő jelentőségű. Nem tartható fenn viszont az államilag szervezett egyházi adó semmilyen formája; ugyanakkor ennek funkcióját lényegében átvehetné egy olyan rendszer, ahol a speciálisan kedvezményezhető kör világnézetiileg semleges funkcióval írható le, pl. „karitatív szervezetek”. Ebben nyilvánvalóan nemcsak egyházak szerepelnének ugyan, de a hívek feltehetőleg továbbra is saját felekezetüket támogatnák.

A legkeményebb diónak az egyházak sajátos szervezete látszik. Ez egyfelől különös hierarchiákat jelent, másfelől az egyházak belső rendjének, intézkedéseinek függetlenségét a világi joghatóságtól. A sajátos hierarchiák kezelése nyilvánvalóan probléma, de nem leküzdhetetlen. A modern polgári társadalom számos szegmensében találunk meglepően hasonló hierarchiákat, például az Akadémián, a tudományos fokozatoknál vagy az egyetemeken. Nem lehet tehát elvi akadály, hogy bizonyos társadalmi szervezetek is

alakulhassanak hasonló vezetési-irányítási rendben. Egészen más a helyzet az egyházi autonómiával, amely jelenlegi formájában nonszensz, kakukktójas egy korszerű jogrendben. Hiszen az egyházakat is emberek alkotják, érdekek vezérlik őket; nevetséges szemforgatás volna tagadni, hogy olykor hazudnak, lopnak, csálnak, szexuális abúzust követnek el, híveiket átverik, visszaélnék a hatalmukkal. Mindezen jogsértésekkel szemben az államnak az egyes polgárt (hívó vagy pap, világi alkalmazott, esetleg szerződő fél), illetve a polgárok közösségeit is ugyanolyan eréllyel kell megvédenie, mint bármilyen más szervezet esetében.

A világnézettel, a vallási dogmákkal az állam nem foglalkozhat – a szervezetekkel viszont éppannyira, mint más hasonló közösségekkel. Egyházhoz tartozni ugyanolyan, tipikusan implicit szerződés, mint felszállni a buszra; be nem tartása, illetőleg az ezzel való visszaélés legyen bíróságon megtámadható.

A vallásos hítek sajátos intenzitásával magyarázható, hogy a legklasszikusabb megtévesztés éppen a vallási szédelgés; ettől a polgárokat méltányos megvédelmezni. Ehhez nélkülözhetetlen, hogy az egyházak alapszabályát a jogbiztonság szempontjából éppen olyan alaposan vizsgálja a bejegyző bíróság, mint más társadalmi szervezetekét. Szükséges, hogy (legalább az egyház tagjai) ezt teljes körűen megismerhessék, és szükség esetén betartását jogi úton is kikényszeríthessék.

Mindennek csekély jelentősége volna, ha az egyház csakis világnézeti közösség volna, de nem az: mint láttuk, többek között hatalmas gazdasági vállalkozás is. Ráadásul gyakran közhatalmat is gyakorol, például iskolafenntartóként törvényességi felügyeletet is ellát. Mindezekben a területeken tehát nélkülözhetetlen, hogy az egyházakra is azonos garanciális szabályok vonatkozzanak, mint minden más, hasonló funkciójú szervezetre.

Kimondhatjuk tehát, hogy az „egyház”-fogalom kivetése a jogrendből nem csupán elvi alapon szükséges, hanem az egyházak működésének méltánytalan korlátozása nélkül megtehető, és ennek kimondottan üdvös hatása lenne az általános jogbiztonságra.

EGYHÁZAK AZ EGYHÁZAK NÉLKÜLI JOGRENDBEN

Az egyház mint önálló jogi kategória megszüntetése nem korlátozhatja a vallásszabadságot, vagyis egyházak és egyéb vallási közösségek továbbra is léteznének, és ízlésük szerint alkalmazhatnák magukra az „egyház” szót. Persze át kellene alakulniuk valamilyen más társadalmi szervezetté, leginkább alapítvánnyá vagy egyesületté, vagy akár ezek valamilyen kombinációjává.

Így természetesen továbbra is lennének egyházi iskolák, hiszen egyesületek és alapítványok is tarthatnak fenn iskolákat. Bonyolultabb kérdés az egyházi felsőoktatás, hiszen itt jelenleg csupán az egyházak tarthatnak fenn kis, egyszakos intézményeket. Bár kívánatosnak látszik ezek integrációja valódi egyete-

mek kötelékébe, mindenesetre lehetséges a mostani helyzet fenntartása is, csupán az egyszakosságot formailag nem a fenntartóhoz (egyház) kellene kötni, hanem az oktatott szakhoz (hitéleti képzés). Így továbbra is megmaradhatnak a kis teológiai főiskolák, és fenntartójuk is lehetne az adott egyház.

Hasonlóképpen megoldható, hogy egyházi jogi státusz nélkül is megőrizhetők legyenek a különböző sajátos élethelyzetekben nyújtott vallási szolgáltatások. Egyszerűen a tábort (kórházi, börtön- stb.) lelkes fogalmát kell kitágítani „lelki segítővé”; amivel persze ilyen feladatra jelentkezhetnének nem vallásos támaszt nyújtó szervezetek is, de ez éppenséggel nem látszik hátránynak.

Nem lehet kellő nyomatékkal hangsúlyozni, hogy az áttérés az itt javasolt elveken alapuló jogi megoldásokra rendkívüli gondosságot igényel az előkészítésben, az érintettekkel való egyeztetésben, az átmenet körütekintő támogatásában. Nem sodorhatók akár csak ideiglenesen sem nehéz helyzetbe egyes egyházak, az átalakítás nem gyengítheti a közösségeket, hitéletükben nem zavarhatja meg őket. Nem szabad a hívőket megsérteni, nem keletkezhet az a látszat, hogy jogaik csökkentek volna. Kézenfekvően vonatkozik ez a finanszírozásra is, amely a ténylegesen működő egyházaknál az átalakulás hatására nem csökkenhet. Ezek a kérdések azonban egy ilyen elméleti írás keretein messze túlmutatnak. □

ÚTBAN AZ „ÁLLAMEGYHÁZ PLURALISTA VÁLTOZATA” FELÉ

MINK JÚLIA

Hogy mi is lenne az „államegyház pluralista változata”? Valójában nem tudom, az ötlet ugyanis nem az én fejemből pattant ki. Az előadás címét a kormány egyik beadványa ihlette, melyet 2014 júliusában nyújtottak be a strasbourgi bírósághoz azzal a céllal, hogy elérjék a *Magyar Keresztény Mennonita Egyház és mások kontra Magyarország-ügy*¹ felülvizsgálatát (mellesleg sikertelenül):

„A Bíróság megállapította, hogy a vallásszabadsághoz való jogot kollektíven gyakorló szervezetek többszintű, differenciált kezelése, valamint a különleges közjogi státusz Parlament általi adományozása, illetve az *államegyház egyfajta pluralista változatának létrehozása* Magyarországon elfogadhatatlan, miközben ezek a szabályozási megoldások más Magas Szerződő Felek esetében az Egyezmény előírásaival egyezőnek találtattak.”²

Azok számára, akik esetleg azt gondolnák, ez csak afféle szerencsétlen elszólás lenne, melyet nyilván a kormány sem vehet komolyan, érdemes felidézni még néhány hasonló kormányzati megnyilvánulást, az egyházi törvény vitája során elhangzó kijelentést, melyek hasonló vagy még különösebb irányokba mutatnak, hasonló vagy még elképesztőbb elgondolásokat fogalmaznak meg. Mindjárt itt van Demeter Zoltán képviselő úr felszólalása, melyben leszögezi: „Magyarországot sajátos történelmi múltja jogán sajátos egy-

házállami modell illeti meg”, de idézhetnénk Lázár Jánost, aki úgy véli, az egyházi elismerés a népszuverenitás megnyilvánulása, „a szuverén maga (és nem holmi bíróság)” hivatott eldönteni „ki egyház és ki nem”.³ De hogy a klasszikusok se maradjanak ki, Lukács Tamást, az Országgyűlés emberi jogi bizottságának korábbi elnökét idézve: az egyházi státusz „nem jog, hanem kegy”.⁴

Megpróbáltam mindezek után végiggondolni, mit jelenthet az államegyház pluralista változata. Nem lévén teológus, segítségül hívtam a *Katolikus Lexikont*, mely az államegyház fogalmát a következőképpen határozza meg:

„Az *államegyház* az állam és az egyház természetellenes viszonya, melyben az egyházat közvetlenül az államérdek szolgálatába állítják. – Az áll. szervei visszaszorítják a papságot, az egyh. ügyeibe a legközvetlenebbül beavatkoznak; a világi hatalom elvárja, hogy az egyh. az áll. pol-ideológiai érdekeit közvetlenül kiszolgálja. Az ~ kialakítása együttjár az *egy állam – egy vallás* fölfogással.”⁵

A jelenlegi helyzetet megvizsgálva, sajnos meg kell állapítanunk, hogy ettől az állapotól egyáltalán nem járunk messze. Nyilvánvalóan tűnik, hogy államegyházi státuszban lenni, illetve kormányzatként államegyházakat tartani ma Magyarországon számos előnnyel jár, de érvelnék amellett, hogy megszámlál-

hatatlan, igaz, csak hosszú távon érzékelhetővé váló hátrányt is jelent.

Először az előnyökre térek ki. Az államegyházi státusz előnye (egyházi szemszögből) magukba foglalják számos privilégium és mentesség élvezetét, beleértve az egyház feletti formális, minimális törvényességi kontrollmechanizmusok leépítését is. Az egyház nemcsak hitéleti tevékenységének végzéséhez szerez autonómiát, de érdemi állami ellenőrzés nélkül végezhet olyan pénzügyi-gazdasági tevékenységeket, amelyek más szereplők esetében komoly korlátozásoknak vannak alávetve. Az államegyházi státusz jelentős pénzügyi támogatásokkal jár együtt, melyek különféle jogcímenek vehetők igénybe, nemcsak kötelező állami feladatok átvállalása esetén, hanem az egyházak hitéleti tevékenységéhez vagy intézményfenntartáshoz, intézményfejlesztéshez kötődően is, miközben a kedvezményezettek egyáltalán nem kötelesek átláthatóan gazdálkodni. Az államegyházak úgy jutnak számottevő forrásokhoz politikai, gazdasági, vallási pozíciójuk megerősítéséhez, hogy eközben a magyar egyházfinanszírozás, illetve az egyházak gazdálkodása éppen a széles körű mentességek és a kontrollmechanizmusok leépítése miatt csaknem áttekinthetetlen. Egyáltalán nem kötelesek elszámolni gazdálkodási tevékenységükkel, amennyiben azt hitéleti tevékenységük körében végzik, miközben számos – ténylegesen vállalkozá-

si – tevékenységük minősül „hitéletinek”, például „a kegytárgybiznissz, a rekreációs szolgáltatások nyújtása vagy a tankönyvkiadás is”.⁶ Nem kell elszámolni sem a persely- vagy a stólapénnzel, sem az egyházi adóval, amelyek egyes becslések szerint például a Magyar Katolikus Egyház esetében akár több százmillióst is jelenthetnek.⁷

Az államegyházak emellett számos csatornán keresztül vagy akár közvetlenül is részt vehetnek a politikai döntéshozatalban, egyes államegyházakhoz közel álló személyek aktív politikai szerepet vállalnak, a politikusok kifejezetten keresik az államegyházak kegyeit, tovább erősítve ezzel az állam és az egyházak összefonódását.⁸ Akaratukat nemcsak szűken vett egyházpolitikai kérdésekben érvényesíthetik, akár a társadalom jelentős részének álláspontjával szemben is, általában megfigyelhető az egyházakhoz kötődő vagy köthető ideológiai térnyerése a politikában, gondoljunk csak itt a „család” fogalmának szűk körű meghatározására vagy a boltok vasárnapi nyitva tartásának kérdésére.

Kormányzati szemszögből is számosak az együttműködésből származó lehetséges előnyök, hiszen az államegyházak privilegizált státuszukért és a fent említett jelentős pénzügyi-gazdasági előnyökért cserébe politikai-ideológiai-erkölcsi támogatást biztosítanak a regnáló hatalomnak az egyházi intézményeken, fórumokon keresztül. Ahogy az egyházpolitika a kormánypropaganda részévé válik, úgy válik az egyház a kormánypropaganda terepévé. Az állam számára bizonyos szempontból előnyös lehet egyes állami feladatok (oktatási-nevelési, szociális stb.) ellátásának átadása is, bár erre még külön ki kell térnünk.

Az államegyházi státusz egyik legfontosabb hátránya (egyházi szemszögből) a kiszolgáltatottság, igazodási kényszer. Az igazodási kényszer tagadhatatlan jelenlétét jól illusztrálja egyes egyházi státuszuktól megfosztott, Strasbourgon pert nyert és az Alkotmánybíróság előtt is sikeres panasszal élő vallási felekezetek (mint a Magyarországi Evangéliumi Testvérközösség [MET]) sorsa. Az ő egyházi elismerésüket az Országgyűlés ismét megtagadni készül, miután a hatáskörrel rendelkező miniszter megállapította: mindenben megfelelnek az elismerés jogszabályi feltételeinek. Bár az Ehtv. alapján az Országgyűlés feladata „közösségi célok érdekében történő együttműködés iránti” szándékuk és annak „hosszú távú fenntartására való képességük” mérlegelése lenne,⁹ a testület igazságügyi bizottsága szerint a parlamenti vizsgálat tárgya az alkalmasság mérlegelésén túl az, vajon „a vallási tevékenységeket végző szervezettel [...] az Országgyűlés kíván-e együttműködni” (kiemelés tőlem – M. J.).¹⁰ Nos, nem meglepő, hogy a „renitens”, számos esetben a rendszer kritikáját is megfogalmazó vallási közösségekkel nem kíván együttműködni, nem is tudna, hiszen ne legyenek kétségeink afelől, hogy mi is volna ennek az együttműködésnek a tényleges tartalma vagy ára. Sem-

1 ■ EJEB, *Magyar Keresztény Mennonita egyház és mások kontra Magyarország-ügy*, no. 70945/11, 23611/12, 26998/12, 41150/12, 41155/12, 41463/12, 41553/12, 54977/12 és 56581/12, ítélet, 2014. április 8. Az ítélet magyar fordításban elérhető: <https://sites.google.com/site/vallasszabadsagot/aktualitasok/astrasbourgi-birosag-iteletemagyarulven>.

2 ■ 70945/11. sz. és 8 egyéb beadvány, *Magyar Keresztény Mennonita Egyház és Mások v. Magyarország*, ECHR-LE20.2cG, AT/zna, 2014. július 7., 1. old.

3 ■ Uitz Renáta: „Hogy ki egyház és ki nem”. Láttelelet a magyar állam és az egyházak viszonyáról. *Fundamentum*, 2011. 3. szám, 29–31. old.

4 ■ Vári György: Kaotikus és gonosz egyházügyi törvény. A hit kegyeket mozgat. *Magyar Narancs*, 2012. február 23. <http://magyarnarancs.hu/belpol/a-hit-kegyeket-mozgat-78862>

5 ■ *Magyar Katolikus Lexikon*, „államegyház” címszó. Elérhető: <http://lexikon.katolikus.hu/A/%C3%A1llamegyh%C3%A1z.html>

6 ■ Egyházfinanszírozás Magyarországon. *szekularisfigyelo.blog.hu*, 2013. november 11., http://szekularisfigyelo.blog.hu/2013/11/11/egyhazfinanszirozas_magyarorszagon, lásd még a korábbi időszakról: Fedor Tibor: *Egyházfinanszírozás Magyarországon*. http://www.mtatk.hu/interreg/kotet2/20_fedor.pdf,

7 ■ Félix Péter: A magyar katolikus egyház gazdálkodása: Az isten pénze nem elég. *Magyar Narancs*, 2002. június 6. http://magyarnarancs.hu/belpol/a_magyar_katolikus_egyhaz_gazdalkodasa_az_isten_penze_nem_eleg-62569

8 ■ Bányai György: Az egyház és a jobboldal – Ki a kereszténydemokratább? *Magyar Narancs*, 2006. augusztus 24. http://magyarnarancs.hu/belpol/az_egyhaz_es_a_jobboldal_-_ki_a_keresztenydemokratabb-65921

9 ■ 2011. évi CCVI. törvény a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról. A törvényt az Országgyűlés a 2011. december 30-i ülésnapján fogadta el. A kihirdetés napja: 2011. december 31.

10 ■ Az Országgyűlés Igazságügyi Bizottsága által előterjesztett országgyűlési határozat tervezete, 2014. július 8. <http://www.parlament.hu/irom40/00795/00795.pdf>, 3. old.

miképpen sem arról van szó tehát, hogy az érintett egyházak képtelenek vagy alkalmatlanok közfeladatok átvállalására vagy ellátására, hiszen ennek az állításnak az abszurditását sok esetben terjedelmes, meglévő – és az évek óta tartó hányattatások ellenére is valamiféleképpen működtetett – intézményhálózatuk cáfolja.

Azt maga a határozattervezet sem vitatja, hogy „az érintett vallási közösségek önmaguk vagy intézményük útján végzett tevékenysége”, így különösen „történelmi és kulturális értéket megőrző, nevelési, oktatási, felsőoktatási, karitatív, szociális, család-, gyermek-, és ifjúságvédelmi [...] tevékenysége] többségük tekintetében figyelemreméltó”.¹¹ A gond a bizottság szerint az, hogy a fent említett társadalmi szervezetek „kis társadalmi támogatottsággal bírnak”, illetve hogy „közösségi tevékenységüket a társadalom egészére vetítve csekély hasznosulással végzik”.¹² Az utóbbi törvényi kitétel, nyilván szándékosan, nélkülöz minden egzaktsgot (intézményeiben a MET megközelítőleg 3000 gyermeket oktat, ami ezek szerint nem számít elegendőnek). A társadalmi támogatottság meglétét pedig a miniszter, az egyházi elismerés feltételeinek vizsgálata során, az Ehtv. 14.§. cb) pontja alapján rendben lévőnek találta. Az országgyűlési határozattervezet tehát itt nem tesz mást, mint felülírja az Ehtv.-t, és egy teljesen szubjektív, további „támogatottsági” mutató meglétének hiányát kifogásolja. Ráadásul az elismert egyházak között jócskán akad nem egy, amelyik a törvényi minimumtaglétszám töredékét sem tudta volna felmutatni, ha kötelezik bemutatására.

Az államegyházak az elismerésért és a privilégiumaikért cserébe folytonos kollaborációra kényszerülnek, valójában ez már az elismerési eljárásban elengedhetetlen. Ez értelemszerűen vezet a rendszerrel szembenálló társadalmi rétegek elidegenítéséhez. Önmagában is jelentős probléma azonban az államegyházak egyre erősebb mértékű átpolitizálódása. Ez nyilván egy hosszabb folyamat eredményeképpen jött létre, az egyházak és a politika összefonódása messzire nyúlik vissza, de mára már egészen szembe-tűnő és riasztó méreteket öltött. Jakab Attila – nem alaptalanul – felveti, többek között, hogy például a református egyházon belül a Jobbik és a Fidesz kíméletlen hatalmi harca zajlik, „hiszen egyáltalán nem mindegy, hogy ki kezeli, osztja majd az állami támogatásként számolatlanul érkező közpénzeket, amelyekről 2014 januárjától már elszámolni sem kell”.¹³ Hozzáteszi, hogy „lassan bevett gyakorlatá válik politikusok templomi politikai igehirdetése, amit a helyi egyházvezetők áhítattal hallgatnak!”¹⁴ Mindez szükségszerűen vezet az államegyházak egyre nyilvánvalóbb kollaboráns vagy bizniszjellegének erősödéséhez, és ezzel párhuzamosan a hitéleti tevékenységek háttérbe szorulásához, ami komoly bizalomvesztést eredményez.

A hitéleti kérdések háttérbe szorulásával párhuzamosan számos konfliktus jöhet létre a politikai és

vallási elvárások között, hiszen az államegyházakra épülő politika szükségképpen kirekesztő és elitista, ez Magyarországon markáns szegény- és romaellenességben is testet ölt. Mindezt számos felekezet, vallási irányzat, köztük a kereszténység modern változatai is elvi, akár teológiai alapon elutasítják. Ez nemcsak a vallásukat ténylegesen gyakorló hívők számára okozhat komoly meghasonlást, akik sokszor értetlenül állnak egyházaik megnyilvánulásai előtt – még akkor is, ha a magyar társadalomban a kirekesztő nézetek társadalmi támogatottsága jelen pillanatban jelentősnek mondható, és számos politikai erő munkálkodik azon, egyes államegyházakkal karöltve, hogy ez így is maradjon.

A kirekesztő, szegényellenes, elitista intézkedések ugyanis alapvető humanitárius, emberieségi szempontokat hagynak figyelmen kívül, embertelen megoldásokhoz vezetnek. Ez érthető módon számottevő visszatetszést kelt az egyházakkal szemben, még tovább erodálja például a kereszténység már megtéptéző tekintélyét az általában amúgy is bizalmatlan vallástalanok vagy az egyházakhoz csak rendkívül lazán kötődők körében is. Márpedig a magyar társadalomban ők vannak többen. Nem sokat segít, hogy mindezt „megélhetési keresztények”, álszent politikusok sokszor éppen a „keresztény erkölcsiségre”,

11 ■ Uo.

12 ■ Uo.

13 ■ Jakab Attila: *Egyház és politika egymás fogságában: ifj. Hegedűs Lóránt legújabb esetének tanulságai*. Intézet a Demokratikus Alternatíváért, 2013. november 19. http://ideaintezet.blog.hu/2013/11/19/egyhazi_es_politika_egymas_fogsagaban_ifj_hegedus_lorant_legujabb_esetenek_tanulsagai

14 ■ Uo.

15 ■ A társadalom alapja az egyházakkal való együttműködés. *Keresztény Mandiner*, 2014. november 10. http://keresztény.mandiner.hu/cikk/20141110_soltesz_miklos_a_tarsadalom_alapja_az_egyhaziakkal_valo_egyuttmukodes; Semjén Zsolt: A KDNP képviselte igazság örök értékeken nyugszik. *Mandiner*, 2014. szeptember 27. http://mandiner.hu/cikk/20140927_semjen_a_kdnp_kepvisele_igazsag_orok_ertekeken_nyugszik; Kovács Áron: Aki aprópénzre váltja a keresztény hitet – Semjén Zsolt politikai pályája. *hvg.hu*, 2012. december 10., http://hvg.hu/itthon/20121121_Semjen_Zsolt_portre/

16 ■ Teleki Levente: Egyházi iskolák: menekülés az állam elől. *vs.hu*, 2014. március 10. <http://vs.hu/kozelet/osszes/egyhazi-iskolak-menekules-az-allam-elol-0310#s10>

17 ■ Onody Molnár Dóra: Huszár-telep: Elitelték az önkormányzatot. *Népszabadság*, 2014. február 28. http://nol.hu/belfold/huszar-telep_elitelték_az_onkormanyzatot-1447853

18 ■ Köves Pál: A görögkatolikusok viszonozzák Balog kiállítását a szegregációs perben. *vs.hu*, 2014. november 27., <http://vs.hu/kozelet/osszes/a-gorogkatolikusok-viszonozzak-balog-kiallast-a-szegregacios-perben-1127> Módosító: Balog egy személyben dönthet, melyik iskola szegregál, és melyik nem. *hvg.hu*, 2014. november 25. http://hvg.hu/itthon/20141125_Balog_egy_szemelyben_donthet_melyik_iskola

19 ■ Nem szóltak a cigány gyerekeknek az új iskoláról. *Index*, 2013. szeptember 3. http://index.hu/belfold/2013/09/03/nem-szoltak_a_ciganygyerekeknek_az_uj_iskolarol/

20 ■ Tudják a reformátusok, mi legyen a cigányokkal. *MNO*, 2013. április 25. <http://mno.hu/belfold/tudjak-a-reformatusok-mi-legyen-a-ciganyokkal-1157042>

21 ■ Szilvay Gergely: Miért jár „állami támogatás” az egyházaknak? Interjú Platty Ivánnal. *Magyar Kurír*, 2010. december 13. <http://www.magyarKurir.hu/hirek/miert-jar-allami-tamogat-as-egyhaziakkal>

„keresztény szellemiségre” hivatkozva – bármit értenek is ezen – jelenítik meg. Ahogyan az államegyházakhoz kötődő személyek beépülnek a politikába, a politikusok is próbálják visszatetsző elgondolásait vallásos mázzal leönteni és igazolni. Gondoljunk csak Semjén Zsolt vagy akár Soltész Miklós egyházügyi és civil társadalomért felelős államtitkár áldásos teljesítményére az államegyházak lejárataiban.¹⁵

Eközben a kirekesztő, szegényellenes, elitista politika még passzív, hallgatólagos támogatása is aláássa, hitelteleníti az államegyházakat mint alapvető erkölcsi-vallási parancsokra épülő közösségeket, hiszen éppen azokat az „alapértékeket” kérdőjelezi meg, amelyekre állítólág ezek az egyházak épülnek. Sokszor nem is kell ezen politikák végrehajtásában, képviselésében tevékenyen részt venniük – bár erre is számos példa akad –, hogy a negatív hatások beálljanak.

Az oktatási intézmények tömeges államegyházi átvételével¹⁶ kapcsolatban is számos fenntartás fogalmazható meg. Egyrészt az államegyházak elitista megközelítésének köszönhetően az átvétel gyakran szelektíven zajlik. Az államegyházak jellemzően nem a halmozottan hátrányos helyzetű régiókba kívánják elvinni a vallás vigaszát, inkább kimazsolazzák a választékból a jobban teljesítő, a középosztály által frekvenciált oktatási intézményeket: főként általános iskolákat. Ezek tanulóinak összetételét aztán igyekeznek még homogénebbé tenni, tudatosan utasítva el a halmozottan hátrányos helyzetű gyerekeket, akik között sokan mélyszegénységben élő roma családok gyermekei. A szociális és társadalmi helyzet alapján megvalósuló szegregáció és diszkrimináció ezáltal faji, etnikai alapon megvalósuló szegregációval párosul.

Mondhatnánk, hogy ez éppenséggel nemcsak az egyházi iskolákra jellemző tendencia, azonban éppen az egyházi iskolák vallásos, ideológiai elkötelezettsége miatt olyan veszélyeket rejt magában, amelyek végső soron visszaüthetnek az államegyházakra, és további hitelvesztéshez vezethetnek. Az oktatási szegregáció és a szegényebb státuszú roma gyerekek kiszorítása ugyanis ténylegesen nehezen egyeztethető össze azokkal a morális-erkölcsi alapelvekkel, amelyeket képviselni szándékoznak.

Különösen káros lehet az államegyházak hosszú távú megítélésére, hogy a katolikus egyház altagozatának számító görög katolikus egyház Hajdúdorogi Egyházmegyéjét a bíróság jogerősen elmarasztalta a nyíregyházi, Huszár-telepi iskolában megvalósuló szegregáció miatt, még akkor is, ha jelenleg a szegregált oktatás gondolatának támogatottsága a magyar társadalomban jelentős. Az ügy pikantériája, hogy a korábban már felszámolt iskola újbóli megnyitására és ott egy kizárólag roma gyerekekből álló osztály indítására a görög katolikusokat Balog miniszter úrnak úgy kellett „rábeszélnie”, miközben „a város szívében már működtek egy gazdagon felszerelt, uniós forrásokból felújított isko-

lát”, ahová viszont „a telepi roma gyerekeket nem engedték be”.¹⁷ Riasztó, hogy a rasszista nyilatkozatairól elhíresült Balog Zoltán, szembemelve a nemzetközi joggal, a nemzetközi tapasztalatokkal és a szakma álláspontjával, éppen ennek az ügynek kapcsán kísérli meg törvényessé tenni a roma gyerekek iskolai szegregációját, amelyet egyébként a görög katolikus egyházmegye teljes mellszélességgel támogat.¹⁸ Ha sikerrel jár, az utat nyithat az államegyházi intézményekben a nyílt szegregáció általánossá válásához. Nyilván az sem véletlen, hogy Jászladányban a szegregáló alapítványi iskola felszámolása és „a katolikus iskola megnyitása „fű alatt történt”, a helyi roma szülőknek nem szóltak az új, ingyenes katolikus iskoláról.¹⁹ A reformátusok is „tudják, mi legyen a cigányokkal”: Bölcskei Gusztáv, az MRE zsinatának lelkes elnöke a felekezet cigányság körében végzett szolgálata koncepciójának elfogadása kapcsán kifejtette: „különbséget kell tenni a felzárkóztatás és a szegregáció között, mert a felzárkóztatás során a cigány gyerekekből álló közösségnek lehetőséget adhatnak a későbbiekben az integrált oktatásban való részvételre”, miközben bármilyen felzárkóztatás csak integrált körülmények között lehet eredményes.²⁰ Úgy tűnik, az államegyházak leginkább akkor vállalkozn(án)ak, ha egyáltalán, halmozottan hátrányos helyzetű (roma) gyerekek oktatására, ha hatékonyan elkülöníthetik őket szerencsésebb, nem roma társaiktól. Másra nem szívesen szerződnek. Ehhez viszont bűn állami forrásokat biztosítani.

Jelenleg Magyarországon a színvonalas, szekuláris oktatás leépítésének következetes kísérlete zajlik, egyes helyeken ez már meg is valósult. Az államegyházak által kimazsolázott és jelentős költségvetési támogatással megtámogatott egyházi intézmények – elméletileg – a színvonalas oktatás fellegváraivá válhatnak, miközben a leromlott állagú épületekben, romló körülmények között működő „állami” oktatási intézmények színvonala drámaian csökken, még inkább a halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek gyűjtőhelyeivé válhatnak, a talpon maradó állami iskolákban pedig egekbe szökik a túljelentkezés. Mindez arra kényszeríti a középosztályt – melynek egy jelentős része vallástalan –, hogy gyermekeiket a jobban teljesítő egyházi iskolákba irányítsák, akár meggyőződésük ellenére, hiszen a színvonalas, ingyenes oktatásnak egyszerűen nem marad más alternatívája. Itt már rég nem arról van szó, hogy „nem az egyház szeretne iskolát fenntartani, hanem az állampolgár szeretné egyházi iskolába járattatni a gyermekét”.²¹ Nem mindenki engedheti ugyanis meg magának, hogy gyermekét alternatív pedagógiai módszerek szerint működő, egyre drágább magániskolákba írassa, melyek iránt – a közoktatás párhuzamosan folyó brutális átalakításának köszönhetően – az elmúlt években egyébként is drámaian megnőtt a kereslet.

A választási lehetőségek szűkülése egyre többekben szül ellenérzést. Az államegyházi iskolák közege

az oda beterelt szülők és diákok számára nem feltétlenül jelent majd pozitív tapasztalatot, különösen, ha az egyházi fenntartó az istentiszteletek látogatását vagy a hittant (akár ajánlottan) kötelezővé teszi,²² az utóbbit a már ismert mélységű tankönyvekre alapozva. Könnyen lehet, hogy az ideológiai, vallási oktatás erőltetése nemhogy nem éri el a célját, hanem még növeli is az egyházellenességet, nem valódi elköteleződést, hanem legfeljebb álszent meghunyászkodást, képmutatást eredményez. Különösen így lesz, ha a gyerekek a templomokban anakronisztikus, életidegen prédikációkat hallgatnak az internet kártékony hatásáról és az ifjúság elfajzott voltáról. Nem csoda, hiszen az is álszent, aki ezt a konstrukciót megálmodta: őszintén vallásos emberekben fel sem merül, hogy a mise vagy istentisztelet látogatása alapulhat máson is, mint személyes meggyőződésen. Az államegyházak tehát hosszú távon nemhogy nem nyerne híveket, hanem éppenséggel veszítenek, és az egyházi iskolák túlburjánzása hamar nyilvánvalóvá teheti a szélesebb, kellő érdekérvényesítő képességgel rendelkező rétegek számára is, hogy az állam által fenntartott színvonalas, szekuláris oktatási rendszernek valójában nincsen alternatívája.

Minél aktívabban támogatják az államegyházak az anakronisztikus, antidemokratikus, kirekesztésre épülő politikákat, annál inkább belemerevednek ebbe az irányvonalba, és annál nyilvánvalóbbá válik, hogy képtelenek a megújulásra, a legalapvetőbb, már mindent átható társadalmi változások tolerálására, ami további rétegeket idegenít el. Még Ferenc pápa határozott, progresszív kiállása, mellyel elutasítja a kirekesztés minden formáját, és – részben a modernizáció és az önvizsgálat jegyében – kritikusan közelít akár korábban megkérdőjelezhetetlennek tekintett dogmatikai kérdésekhez is, lényegében süket fülekre talál a Magyar Katolikus Egyház berkeiben. Nincs jele annak, hogy a klérus viszonya például a homoszexualitáshoz megváltozott volna. A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia (MKPK) korábban keményen fellépett a bejegyzett élettársi kapcsolat bevezetése ellen, miközben az MKPK családtügyi bizottságának elnöke népszerű homofób tévtanokat szajkózott.²³ A közelmúltban a Szent István Társulat negyedik osztályos hittankönyve kavart botrányt, a homoszexualitás halálos bűnnek bélyegzését a Magyar Katolikus Újságírók Szövetsége vette védelmébe.²⁴ Farkas Péternek az MKPK családbizottsága által szervezett XXI. Családkongresszuson elhangzott előadása szerint pedig a családra leselkedő legnagyobb veszély nem például a családon belüli erőszakban, hanem az erkölcsi relativizmusban, a liberális szubjektivizmusban, mi több, az individualizmusban kiteljesedő „antropológiai válságban”, a család leértékelődésében rejlik, melyet az egyneműek párkapcsolata és a gender-ideológia generál.²⁵

A fenti tényezők együttesen vezetnek az érintett államegyházak általános megítélésének, tényleges

társadalmi támogatottságának romlásához, vagyis elmondható, hogy a kollaboráció „társadalmi költsége” jelentős. Ennek jelei már most érzékelhetők. Az egyházi törvény körüli visszasságok kezdetben csak viszonylag keveseket, főként a szakmai köröket és az érintetteket foglalkoztatták; kevesen gondolták úgy, hogy a vallásszabadság korlátozása, a számos vallási felekezetet érő diszkrimináció miatt szóval, tettel is fel kell lépniük. Mára az egyházi törvény hányattatásai és a jogfosztott egyházak ügye, melyen, mint állatorvosi lovon, a rendszer összes visszassága kiválóan demonstrálható, a közbeszéd, a mainstream ellenzéki agenda tárgyává válhat. Az ellenzéki csoportosulások és támogatóik érzékenyebbé váltak a probléma iránt. A kormány évek hosszú munkájával elérte, hogy az alapvetően apolitikus, az egyházpolitikával szemben is érzéketlen, ámde jórészt mégiscsak vallástalan magyar társadalom jóval szélesebb rétegei kezdtek el egyházpolitikával foglalkozni, mint azelőtt. Ennek nyilvánvaló jele, hogy a korábban „kicsinek” számító Magyarországi Evangéliumi Testvérközösség 2013 szeptemberében alig három hét alatt összegyűjtött 17 000 tagsági nyilatkozatot, csaknem dupláját annak, mint amit az akkor éppen megint az egyházi státuszért folyamodó felekezetek hátrányára átdolgozott egyházi törvény megkívánt. Ez elképzelhetetlen lett volna, ha a MET egyházi státuszának támogatása nem válik közös ügyünké.

Ahogy az elszegényedés nő, és egyre szélesebb és szélesebb rétegek kiszorítására tesznek kísérletet, könnyen lehet, hogy a társadalomban a szolidaritás igénye is fokozódik, vagy legalábbis egyre többen érzik majd magukat a kirekesztő politikák célpontjának. Ebben a helyzetben még szembe tűnőbb lehet egyes egyházak mohósága, felfokozott igénye a köz-

22 ■ Kirúgják azokat a tanárokat, akik nem járnak misére? Iskolabotrány Kecelen. *EduLine*, 2011. június 27., http://eduline.hu/kozoktatasi/2011/6/27/201110627_kecel_egyhazi_iskola_kotelezo_hittan

23 ■ Melegházasság, meleg élettársi kapcsolat, hvg.hu, 2008. július 15., http://hvg.hu/velemeny/20080713_melegek_hazassag_elettars/#ferre9

24 ■ MTI-OS: A katolikus újságírók Biblia-idézettel teszik helyre a homofób hittankönyv ügyét. hvg.hu, 2013. szeptember 25. http://hvg.hu/itthon/20130925_A_katolikus_ujsgirok_Bibliadezettel_te/

25 ■ Farkas Péter: Összefogás a Keresztény értékrend érvényesüléséért. XXI. Családkongresszus, 2014. november 13. Máriabesnyő, Aktualitások, 2014. november 16. <http://katcsal.hu/>

26 ■ Iványos Judit: Elégedetlenek a kormánnyal az egyházak. hvg.hu, 2012. július 6. http://hvg.hu/itthon/20120706_egyhaz_finanszirozasi_kormany/; Örömhír: ma aláírják a vatikáni megállapodás módosítását. hvg.hu, 2013. október 21. http://hvg.hu/vilag/20131021_Oromhir_ma_alairjak_a_vatikani_megallapod/

27 ■ KSH: 2011. évi népszámlálási, 3. Országos adatok, 23–24. old. http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_orsz_2011.pdf

28 ■ *Az Eötvös Károly Intézet vitairata*, 3. old.

29 ■ *Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény* (1950. november 4.), CETS 005., Kihirdette: 1993. évi XXXI. törvény.

30 ■ EJE, *Asatrúarfélagið kontra Izland* (dec.), 22897/08 sz. ítélet, 2012. szeptember 18., 34. §., 100. §

pénzre.²⁶ A romló gazdasági helyzetben, a nyomor terjedése közepette jelentős kedvezményeket, privilégiumokat, költségvetési támogatásokat élvező, és újabbak iránti igényeiket benyújtó államegyházak nem válhatnak ki rokonszenvet. Megítélésüknek az sem tesz jót, hogy a mindennapi politikai csatározások közepette visszaszűkült működésük, támogatásuk egy-egy nagyobb nyilvánosságot kap.

Nyilván nem véletlen, hogy a tíz évvel korábbi adatokhoz képest a népszámlálás a történelmi egyházak társadalmi támogatottságának 30–40%-os csökkenését mutatta ki.²⁷ Egy anakronisztikus, antidemokratikus államberendezkedés támogatása ennek további csökkenéséhez vezet; hogy közben sikeres lesz-e a jelentősen megnövekedett számú egyházi iskolában a gyerekek (és a szülők) ideológiai átnevelése, erősen kétséges.

Kormányzati szemszögből az államegyházak folyamatosan emelkedő politikai, társadalmi költségekkel járnak, egyes egyházak igényeinek beépülése a politikai döntéshozatalba, a költségvetésbe, tantervekbe, az esetenként megosztó ideológiai csaták vállalása nemcsak sokba kerül, népszerűségvesztést is eredményezhet. A rendszer az államegyházakkal kölcsönös függési viszonyba kerül, bármelyiknek csökken a társadalmi bázisa, az a másik támogatottságát is érinti, a rendszer tehát az államegyházak kiszolgáltatottjává válik. Nem elhanyagolható kockázat, hogy a megerősödő államegyházak esetleg még ennek a rendszernek sem feltétlenül kívánatos, konkurenciát jelentő politikai eszmék terjesztőivé és képviselőivé (is) válhatnak, gondoljunk csak ifj. Hegedűs Lóránt ténykedésére és a Jobbik támogatottságára a református egyházon belül.

Nyilvánvaló tehát, hogy jelen helyzetben már nemcsak az alkotmányellenes, alapvető emberi jogokat sértő egyházi törvény jelenti a problémát, hanem az állam az egyház végzetes összefonódása is az egyházfinanszírozás jelen rendszerén keresztül. Ebben a helyzetben arra a kérdésre, hogy meddig volna kívánatos elmenni a szekularizáció, a semleges állam irányába, a válasz egyértelműnek tűnik: minél messzebb, annál jobb! Ennek kapcsán azonban számos kérdés vár megválaszolásra. Többek között: utalhat-e az alkotmány egyáltalán bármely vallásra, vallási közösségre, ha igen, milyen formában? Támogathatja-e az alkotmány egy többszintű egyházi elismerési rendszer létrehozatalát? Támogathatja-e az állam az egyházak közfeladatok ellátását célzó tevékenységét, ha igen, milyen mértékben? Eltérhet-e ez más társadalmi szervezetek hasonló tevékenységének támogatásától? Biztosíthat-e az állam privilégiumokat, mentességeket az egyházak számára, ha igen, milyen indokkal, milyen indítatásból? Támogassa-e az állam az egyházak hitéleti tevékenységét, vallási céljaik előmozdítását, ha igen, milyen módon?

E kérdések közül most csak néhányra térek ki röviden. Az EKINT vitairata felvetette, hogy az „állam

világnézeti semlegességének az felel meg, ha a jogi szabályozás nem tesz különbséget az egyházi státuszok között”, továbbá „az egyházak egyenjogúsága akkor valósul meg, ha ezekből a jogosultságokból egyaránt részesül minden egyház, amely egyházi státuszhoz pedig minden egyes vallási közösség hátrányos megkülönböztetés nélkül hozzáfér”.²⁸ A vitairat tehát elvetni látszik a kétszintű elismerési rendszer alkalmazását.

A strasbourgi bíróság álláspontja szerint önmagában egy kétszintű rendszer alkalmazása nem összeegyeztethetetlen az egyezményvel, a vallásszabadsághoz való jog alapelemét jelentő „semleges állam” követelményének tényleges érvényesüléséhez azonban számos feltételnek teljesülnie kell. Egyrészt az elismerésnek objektívan indokolható és mérlegelhető feltételrendszeren kell alapulnia, az elismerés kritériumai nem lehetnek önkényesek vagy túlzók, az egyházi státuszoknak egyenlő eséllyel, tisztességes eljárásban kell megszerezhetőnek lennie. Magyarországon jelenleg a fenti kritériumok egyike sem teljesül: túlzó a húszéves működés követelménye, önkényes a parlament döntéshozó, politikai szerepe, valamint önmagában is túl tág, ahogyan az Országgyűlés mérlegelheti: az adott vallási közösség alkalmas-e az állammal való együttműködésre. Az egyházi törvény eleve hátrányos helyzetbe hozta az elismerési eljárás során a kisebb vagy nem régen alapított közösségeket.

Az EJEB emellett minden esetben hangsúlyosan vizsgálja a kétszintű rendszerek által létesített eltérő státuszok valóságos tartalmát is, konkrétan azt, milyen típusú és mekkora támogatásban részesíti az állam a kérdéses egyházakat; ez megsérti-e az egyenlő elbánás követelményét; és amennyiben van, objektívan igazolható-e a különbségtétel. Csakis ebben a kontextusban értelmezhető, hogy a strasbourgi bíróság az Emberi jogok európai egyezményének²⁹ ratifikálását megelőző történelmi-alkotmányos hagyományokra építve akár azt is megengedhetőnek véli, hogy egy állam – formálisan legalábbis – „államegyházat” tartson fenn, amennyiben az ilyen államegyház támogatása nem veszélyezteti az egyenlő elbánás követelményének érvényesülését. Miről is van szó?

Az anglikán egyház sokszor hivatkozott „államegyházi státusza” önmagában egy fillér költségvetési támogatással sem jár, az egyház alapvetően saját bevételeiből, főként adományokból tartja fenn magát, bár például a nemzeti kulturális örökségként is számon tartott épületeinek karbantartásához kap állami segítséget. Az államegyházak helyzetét a strasbourgi bíróság vizsgálta például Izland esetében, ahol az „államegyház” kiegészítő költségvetési támogatását a bíróság csak úgy tartotta elfogadhatónak, ha a támogatás nem túlzott, aránytalan, hátrányosan megkülönböztető „azzal összeférve, amit egy adott társadalomban hasonló feladatokért más szervezetek kapnak”.³⁰

A magyar állam nem tudta Strasbourgban igazolni, hogy az Ehtv. által létrehozott kétszintű rendszer a magyar alkotmányos-történelmi hagyományokat tükrözné.³¹ Am még ha ez sikerült is volna, egy olyan kétszintű rendszer, amely az eltérő státuszt megszerzők között indokolatlan és lényeges esélyegyenlőtlenséget teremt, az elismert egyházak számára privilégiumok, mentességek, adózási kedvezmények, különféle jogcímen élvezett járadékok, hozzájárulások, járandóságok tömegét hozza létre, amely közfeladatok ellátására és az ehhez kapcsolódó támogatásokra alanyi jogosultságot biztosít, míg mindebből az el nem ismert vallási közösségeket kirekeszti, elfogadhatatlan.

Ebben a rendszerben ugyanis a kormányzat teljesen önkényesen dönt arról, mely vallási közösségekkel kíván „együttműködni” a közfeladatok ellátásában, vagyis végső soron mely vallási közösségek működését támogatja jelentős, egyébként sokszor a közfeladatok ellátásához egyáltalán nem is kötődő költségvetési forrásokkal. Nyilvánvaló, hogy ezek a pénzügyi források, privilégiumok, mentességek nemcsak a közfeladatok ellátásához elegendők, nagymértékben segítik az elismert vallási közösségeket vallási céljaik elérésében, hitéleti tevékenységük megvalósításában is, gyakorlatilag behozhatatlan versenyelőnyt biztosítva számukra. Márpedig a semleges állam követelményével összeegyeztethetetlen egyes, kiválasztott vallási közösségek „helyzetbe hozása”, hitéleti tevékenységük ily mértékű akár burkolt, akár nyílt állami támogatása. Ráadásul Magyarország még a kifejezetten hitéleti tevékenység céljaira szolgáló előnyöket (szja 1%) is csak az elismert egyházaknak biztosította.³²

Az EJEB ehhez kapcsolódóan elvi éllel állapítja meg, hogy bár a vallásszabadsághoz való jognak nem része az állami támogatásokhoz való hozzáférés joga, az olyan támogatások, amelyeket az állam eltérő vallási közösségeknek, vallásoknak eltérő módon biztosít „a legszigorúbb ellenőrzést követelik meg”.³³ Az állami hatóságok az állami források elosztása során „kötelesek semlegesek maradni”, az állam eljárása nem lehet sem diszkriminatív, sem önkényes, amikor közfeladatok ellátásához a vallási közösségek közül együttműködő partnert választ, vagy támogatásokat von meg.³⁴

Az egyházi szabályozásnak, bármilyet választunk is, meg kell felelnie a semlegesség követelményének. A kétszintű rendszer megengedhetősége kapcsán meg kell jegyezni: szólnak racionális érvek amellett, hogy vizsgálható legyen például az, hogy az adott vallási felekezet vagy bármely más, ilyen céllal létrejött civil szerveződés, objektív szempontok figyelembevételével egyáltalán alkalmas-e az átvállalni kívánt közfeladatok – lásd oktatás-nevelés – ellátására, végezhet-e ilyen tevékenységet. Nyilvánvaló, hogy közfeladatok ellátásához az állam csak olyan szervezeteknek nyújthat támogatást, amelyek képesek megfelelni ezeknek az objektív feltételeknek. Ha

ez a kétszintű egyházi elismerési rendszer intézményesítését jelenti, ám legyen, de valójában ez ennek nem szükséges előfeltétele.

Az egyházak státusza kapcsán azt is érdemes átgondolni, miért tesz indokolatlan különbséget a magyar szabályozás a közfeladatok ellátásában és ezzel párhuzamosan finanszírozásában az egyházak és civil szervezetek között úgy, hogy az utóbbiaknak jóval kevesebb térítést, forrást biztosít. Nyilvánvaló, hogy például a borsos tandíjakat szedő alapítványi iskolák kiemelt támogatása nemkívánatos, de mi a helyzet azon civil szervezetekkel, amelyek például halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek oktatását vállalják magukra, akiknek szüleiktől nyilvánvalóan nem kérhetnek térítési díjat? Ők miért érdemtelenekek az egyházakkal azonos mértékű támogatásra? Hasonlóképpen, egy Waldorf-iskola, amely szintén sajátos eszmerendszer és nevelési elvek szerint működik, és rendkívül alacsony tandíjat kér, a semleges állam szempontjából miért hordoz kevesebb értéket, miért kevésbé támogatandó, mint egy egyházi intézmény? Az átvállalt közfeladatoknak nemcsak finanszírozását, hanem odaítélését is üdvös lenne azonos alapra helyezni, a támogatás mértékét pedig az átvállalt közfeladat jellegéhez, minőségéhez igazítani, nem pedig a fenntartó személyéhez.

Az EKINT vitairata megjegyzi: „a semleges állam eszméjének megfelel az is, ha az állam – túl azon, hogy az átvállalt közfeladatok ellátását arányosan támogatja – egyáltalán nem költ az egyházakra, ahogyan alkotmányosan az is elfogadható lehet, ha az egyházaknak további intézményfenntartó finanszírozást nyújt.”³⁵ Én ezzel nem feltétlenül értek egyet. Egyértelműnek tűnik, hogy – miközben tisztességes eljárásban minden vallási felekezet számára biztosítani kell az egyházi státuszhoz való diszkriminációmentes hozzáférés lehetőségét – a „bevett egyházaknak” nyújtott privilégiumok, mentességek, különféle jogcímen juttatott állami támogatások és források jelentős részét, különösen azokat, amelyek egyáltalán nem köthetők közfeladatok ellátásához, meg kell szüntetni. A rendszer rákfenéje a túlbujánzó támogatási struktúra. Ebből a szempontból a minél szigorúbb elválasztás híve vagyok.

Mielőtt azonban tisztáznánk, hogy az egyházak milyen támogatási formái volnának elfogadhatók, érdemes áttekinteni, milyen érdekeket kellene érvényesítenie egy demokratikus, szekuláris jogállamnak az egyházak szabályozása kapcsán. A szekuláris állam alapvetően az eltérő vallási közösségek plurális, sokszínű rendszerének létrehozatalában, támo-

31 ■ EJEB, *Magyar Keresztény Mennonita egyház és mások kontra Magyarország-ügy*, 101. §

32 ■ *Uo.* 112. §

33 ■ *Uo.* 106. §

34 ■ *Uo.* 109. §. Lásd még: 6/2013 (III. 1.) AB-határozat, 155. §.

35 ■ *Az Eötvös Károly Intézet vitairata...*, 3. old.

36 ■ Kis János: *Az állam semlegessége. Újabb nekifutás. Fundamentum*, 2011. 3. szám, 9. old.

gatásában érdekelt. A cél, Kis János szavaival élve, hogy a „polgárok – miközben rivális életfelfogások, vallási, világnézeti meggyőződések osztják meg őket – kölcsönös tiszteletben éljenek együtt”, s eközben a vallási semlegességre épülő államnak az eltérő vallási csoportosulásokat a lelkiismereti és vallás-szabadság teljes körű biztosításával egyenlő védelemben kell részesítenie.³⁶ A semleges, szekuláris államnak nyilvánvalóan nem feladata, hogy válogasson a lehetséges vallási eszmerendszerek között. A szekuláris, semleges államnak alapvetően nem feladata, hogy támogassa egyes eszmerendszerek, vallási mozgalmak hitéleti, vallási céljait, bár a nem „közömbös” állam megteheti, de ez a támogatás nem lehet jelentősebb, mint bármely más nézetrendszer (pl. alternatív pedagógiai iskolák) érvényesülésének támogatása. Egy demokratikus jogállam emellett csak olyan eszmerendszereket, szervezeteket támogathat, amelyek elfogadják azokat az alapelveket, amelyekre az állam épül: a támogatás tehát ilyen értelemben feltételhez kötött, nem akadályozhatja a szekuláris állam „célját”. Mindeközben az államnak biztosítania kell, meg kell őriznie a minőségi, szekuláris oktatási rendszert.

A semleges állam által biztosítandó egyenlő védelem megvalósulhat a vallási szervezetek differenciált kezelése mellett is, amennyiben a különbségtétel objektívan, ésszerűen igazolható, nem túlzó, nem diszkriminatív és bármely egyházi jogállás tisztességes eljárásban, egyenlő esélyekkel megszerezhető a vallási szervezetek számára. Nem valósítható azonban meg egyes egyházak többiekhez képest kirívó, kiemelt támogatásával, amelyből más egyházak indokolatlanul nem részesülnek. A történelmi beágyazottság önmagában ehhez nem elégséges indok. Kiemelt támogatás kizárólag egyes, ténylegesen csak általuk ellátható feladathoz rendelten adható (ilyen lehet például a nemzeti kulturális örökség részét képező épületek felújításának állami támogatása). A történelmi egyházak eleve lépéselőnyben vannak, éppen beágyazódottságuk miatt, ami *már önmagában* a vallási közösségek plurális rendszerének kialakulása ellen hat. Bár a szekuláris államnak nem feltétlenül feladata a „történelmi” egyházak előnyös pozíciójának felszámolása, tudatos gyengítése (szerves részei az adott ország kultúrájának, történelmének, értékek hordozói stb.), de konzerválása, erősítése sem. Jelenleg, miközben a „történelmi” egyházaknak nyújtott támogatást fokozatosan mérsékelni kellene, az önfenntartás felé terelve őket, ez a támogatás évről évre nő. Ebből a szempontból rendkívül problematikus az „örökjáradék” konstrukciója vagy a vatikáni megállapodás. A „kiemelt” támogatás ezen egyházak létét végletesen államfüggővé tette, és szükségyszerűen vezet az oligomonopóliumra épülő „államegyházi” rendszer kialakulásához.

Amennyiben amellett döntünk, hogy világnézetiileg semleges alapon bármilyen formában állami támogatást nyújtunk az egyházak, vallási közössé-

gek tevékenységéhez, világosan rögzíteni kell az állami támogatás elvi feltételrendszerét. Az alábbiakban erre tesztek néhány javaslatot.

Az egyházaknak nyújtott támogatásoknak ésszerű, világnézeti megfontolásoktól mentes indokokon kell alapulniuk. Ellenőrzés nélkül közpénz semmilyen formában nem juttatható sem egyházaknak, sem más civil szerveződéseknek. Közfeladat ellátásához kötődő közpénzek esetén a feladatok megfelelő ellátásának minőségi és törvényességi ellenőrzése is szükséges. A közfeladatok ellátását az állam akkor ruházhatja át egyházakra, ha azok megfelelnek az adott közfeladathoz igazodó alkalmassági kritériumoknak. A közfeladatok ellátása terén az állam az egyházakat nem részesítheti előnyben más, az adott közfeladat ellátására szakosodott civil szervezetekhez képest. A közfeladatok ellátásáért vívott „versenyben” az egyházak és a civil szervezetek egyenlő esélyekkel indulnak, különösen az oktatási-nevelési feladatok ellátásában, mivel az államnak elemi érdeke egy plurális, sokszínű, alternatív értékeket is hordozó oktatási rendszer kiépítése. Nincs olyan ésszerű indok, amely egy meghatározott vallási eszmerendszer képviselőit alkalmasabbá tenné például oktatási-nevelési feladatok ellátására, mint az alternatív pedagógiai irányzatok képviselőit. Hasonlóképpen fontos, hogy amikor az egyház bármilyen természetű magánjogi jogviszonyt, munkaviszonyt létesít, vállalkozási tevékenységbe fog, akkor azt az általános szabályok szerint tegye.

A közpénzekből részesedni kívánó egyházaknak minimum vállalniuk kell, hogy működésük során tiszteletben tartják a szekuláris, demokratikus jogállam alapvető elveit, így például intézményeikben nem folytathatnak antiszemita, fajgyűlölő propagandát; tiszteletben kell tartaniuk a szolgáltatásukat igénybe vevők alapvető emberi jogait, így a vallás-szabadsághoz való jogot; ezen intézményekben nem lehet diszkriminatív, kirekesztő eljárásokat, például szegregációt alkalmazni. Vállalniuk kell, hogy hatékonyan fellépnek a fentieket sértő magatartás ellen, illetőleg az egyházak felelnek az egyházi szolgálatot teljesítő személyek ilyen cselekedeteiért. Ennek elmulasztása szankciókat vonhat maga után, ami lehet például bírságok, közpénzek folyósításának felfüggesztése, akár az egyházi jogállás elvesztése. Amennyiben szolgáltatásaikat az egyházak kizárólag híveiknek kívánják biztosítani, ez befolyásolja az állami hozzájárulás mértékét, a működtetés költségeit a hívek adományaiból kell kiegészíteniük. Ugyanakkor az ilyen formában működtetett egyházi intézmények nagyobb autonómiát élvezhetnek például a vallásos nevelés terén, és elvárhatják az istentiszteletek látogatását vagy azt, hogy diákjaik vallásos képzésben vegyenek részt – az alapvető emberi jogok tiszteletben tartása azonban itt sem mellőzhető.

A támogatások, mentességek és privilégiumok lefaragásának lehetséges irányát a következő táblázat szemlélteti.

A TARTALOMBÓL

Lakások és lakóik a 20. század első felében

Bódy Zsombor:

A lakás mint kutatási téma a modern városok történetében

Kerékgyártó Béla:

Modern lakás – modern életforma. A lakás normatív modelljeinek változása 1890–1940 között a nemzetközi és a magyar építészetben

Sipos András:

Ki az úr a házban? Küzdelmek a budapesti lakásbérleti jog körül az 1860-as évektől az 1930-as évekig

Nagy Ágnes:

A népesség megfelelő eloszlása a térben.

A lakótér elosztásának képzetkörei a 20. század első felének magyar társadalmában

Szívós Erika:

Dobócia történetei: a Belső-Erzsébetváros a pesti köztudatban a két világháború között

Kunt Gergely:

„Akkor költözünk. Egy nagy háromszobásba. Csak már látnám.” Egy család lakásszerzési stratégiái egy pesti bérházban a II. világháborútól a forradalomig

Valló Judit:

„Háborítatlanul lakni valahol, ahol az én összes „motyóm” [...] megfelelő helyen, együtt van.”

Egy építész lakhatási-karrierje az 1930-as évek Budapestjén

Ungváry Krisztián:

„Véres övezet” – Kovács András pokoljárása 1939–1951

A KORALL Szerkesztőségének

2015. évi tematikus számai:

59. *Áldozatnarratívák*

60. *Női szerepek*

61. *Vállalattörténet*

62. *Nemzeti tudomány*

A Korall Szerkesztőség elérhetőségei:

terjesztes@korall.org, korall@korall.org, www.korall.org
1113 Budapest, Valkói u. 9.

A 2015-ös évfolyamra várjuk az előfizetéseket.

Kérjük, jelezze szándékát a Szerkesztőségnek, és valamennyi idej számunkat postázzuk Önnek.

Az éves előfizetés ára: 4500 Ft, egy szám ára 1250 Ft.

Nonprofit szervezetként lehetőségünk van az adóbevallások 1%-os felajánlásainak fogadására. Kérjük, ha úgy ítéli, tiszteljen meg minket támogatásával!

Adószámunk: 18255030-1-43

Nevünk: **Korall Társadalomtörténeti Egyesület**

Közfeladatok ellátásának támogatása	Lehetséges, de a hasonló közfeladatot ellátó, más civil szervezetekkel azonos feltételek mellett és azonos mértékben.
Privilegiumok, mentességek	Lehetséges, kizárólag a vallási közösségek autonóm szerveződésének, autonóm hitéleti tevékenységének megőrzése érdekében (adókedvezményekre, illetékkedvezményekre nem terjedhet ki).
Hitéleti tevékenység	Alapvetően kizárt. A semleges államnak se nem feladata, se nem érdeke vallási mozgalmak térnyerésének támogatása, egyenlő esélyeket kell biztosítani, azonban lehetővé lehet tenni, hogy az állam polgárai valamilyen formában hozzájárulhassanak saját egyházuk működéséhez (pl. egyházi adóval.) Természetesen a hívek szabadon nyújthatnak adományokat az egyházaknak, melyek az általános szabályok szerint adó-, illetve illetékkötelesek. Az állam teljes mentességet az adó- és illetékfizetési kötelezettségek alól ebben a körben sem nyújthat.
Vállalkozási tevékenység	Az egyház ellenérték fejében végzett tevékenysége vállalkozási tevékenységnek minősül (stólapénz, kegytárgy-értékesítés, rekreációs szolgáltatások), melyet az általános szabályok szerint folytathat, az az általános szabályok szerint ellenőrizhető, adó- és illetékköteles. Természetesen az egyház dönthet úgy, hogy ezen szolgáltatásait híveinek ingyenesen biztosítja.

Bár a fenti javaslatoktól eltérő megoldások elképzelhetők, egy azonban bizonyos: amennyiben célul tűzzük ki az állam semlegességének helyreállítását, az egyházfinanszírozás nem hagyható érintetlenül az egyházak jogállásának szabályozásakor. □